

ADATOK A CIGÁNYOK
KECSKEMÉTI TÖRTÉNETÉHEZ
(1596–1850)

1. BEVEZETŐ

Négy száz év óta élnek itt köztünk Kecskeméten is cigányok. Sorsunk több tekintetben összefonódott. Egy évszázadon át együtt szenvedtük a török hódoltság minden keservét, a felszabadító háború minden kínját. Együtt kellett átélni a rácok kíméletlen támadását, a szabadságharc során a városra kirótt sarcolásokat, a többször visszatérő pestist, kolerát, nem ritkán a betegségnél is keservesebb szegénységet, a nyomort.

Mégis bántóan keveset tudunk e néptöredék Kecskeméten élő csoportjának sorsáról, annak küzdelmeiről és gyarapodásáról. De nemcsak mi vagyunk több tekintetben is adósok velük szemben. Ugyanezt kell megállapítania minden olyan európai népnek, amelyhez hozzákötötték sorsukat. Az elmúlt több mint két évszázad során több ízben is történt kísérlet arra, hogy ennek az etnikumnak ügyét a kor színvonalán megoldják. Az eredmény különféle okok együttes hatása miatt nem lehetett kielégítő. Teendő a későbbi évtizedekre bőven maradt. A szociális problémák iránt érzékenyebb korunkban visszatérő gond Európa nagyobb részén a cigányság felmelkedésének biztosítása. Tehát nemzetközi problémává vált, és több ország és az ott élő cigányság közös összefogását igényli ez az akuttá vált gond.¹

A megoldás elmaradását csaknem minden esetben hátráltatta a kapcsolatokban fellelhető ellentmondásosság. Sajátos kultúrájuk, nyelvük, szokásaik, hagyományuk és az őket körülvevő előítélet különálló közösséggé formálta őket. Ebből is adódott csaknem minden országban a velük szembeni idegenkedés. Jogi korlátaik, a társadalom perifériájára való szorítottságuk nem tette lehetővé számukra, hogy a társadalmi és a gazdasági fejlődés ütemét követni tudják. A korszerű gazdálkodás, a modern szakismeretek és technika mind élesebben leválasztotta őket a társadalom egészéről.

Azok, akik mégis ki tudtak törni a visszahúzó keretek közül, óhatatlanul nagyrészt asszimilálódtak. Napjainkban a felemelkedés igényével

1. A cigánysággal foglalkozó magyar szakirodalom igen bőséges és sokoldalú. Megyénk és Kecskemét cigányságának történetéről is több feldolgozás készült. A közelmúltban, sorozatunk I. kötetében jelent meg MÉSZÁROS László: 1975. munkája gazdag bibliográfiai összeállítással.

együtt fogalmazzák meg identitásuk megőrzésének jogos igényét is. Ez érthetően csak nyelvük, kultúrájuk, szokásaik megőrzésének és történelmük megismerésének segítségével lehetséges.

Addig feltétlenül eljutott mindenki, aki komolyabban foglalkozott a cigánysággal, hogy felismerte a téma komplexitását. Kétségtelen, hogy múltjuknak, a velük való törődés folyamatának pontos megismerése nélkül sok felesleges kitérő megtétele csaknem elkerülhetetlen. E feldolgozás Kecskemétet illetően több téren az ehhez szükséges adatszolgáltatás kezdete. Tehát nem is gondolhatunk itt teljességre. Ez a közlemény elsődlegesen csak a régóta esedékes munkára kívánja a figyelmet felhívni, és egyben bátorítást is adni. A feladat oly nagy, hogy egyetlen kisebb feldolgozásban csak a tennivaló igen csekély részét lehet leróni. Remélhetőleg a következő évek lehetővé teszik újabb és újabb anyagok, feldolgozások közzétételét nemcsak a kecskeméti cigányságról, hanem az egész tájegységen élő cigányság történetéről.

A magyarországi, ezen belül a mezővárosi cigányság múltjának feltárása igen sok nehézségbe ütközik. Ennek egyik alapvető oka az, hogy írásbeliségük a korábbi századokban nagyon szűkkörű volt, és csaknem minden esetben szorosan kapcsolódott a hivatalok működéséhez. Önálló közigazgatásuk nem lévén, sem saját nyilvántartásaik nem készültek, sem pedig közösségük, szervezetük pontos felmérése, szokásjogaik rögzítése nem történt meg. Ezért csaknem teljesen a befogadó városok, falvak közigazgatási, gazdasági, a jogszolgáltatáshoz kapcsolódó, egyházi stb. iratai alapján lehet megkísérelni azt, hogy a korábbi évszázadok homályából történelmükből valamit felszínre hozzunk.

Múltjuk feltárása ugyanakkor feltétlenül szükséges. Magának a cigányságnak a jobb önismerete, a többi etnikummal való kapcsolatainak alakulása, az újabb ismeretanyagból leszűrhető tanulságok sora egyaránt megköveteli, hogy minden lehetséges eszközt felhasználva minél részletesebben, minél mélyebben megismerhessék önmagukat, megismerhessük őket.

A források rendkívüli hézagossága miatt viszont nem szabad illúziókat kergetnünk. A kezdet kezdetén le kell szögeznünk, hogy csak bizonyos szinteken kerülhet sor múltjuk feltárására. A megfelelő figyelemfelkeltést is még mindig folytatni kell. Ezt követően egy teljességre törekvő anyagfeltárás következhet. Ez egy rendkívül hosszadalmas és igen sok erőfeszítést igénylő munka lesz, mivel csaknem morzsánként kell összegyűjtögetni a szorványadatokat. Majd csak egy megbízható mennyiségű adat birtokában lehet hozzákezdeni ezek érdemi elemzéséhez, feldolgozásához. Éppen ezért ezen első próbálkozás során, amikor a kecskeméti cigányság több évszázados múltjáról szólnak, legfontosabb feladatunknak azt tekintjük, hogy a legkönnyebben áttekinthető irategyüttesekből néhány fontos dokumentumot közreadjunk. Ezek és a hozzájuk kapcsolódó rövid ismertetés remélhetőleg keretül szolgálhatnak majd a később feltárásra kerülő anyagok rendszerezéséhez és elemzéséhez.

2. HELYÜK A VÁROS KÖZÖSSÉGÉBEN

a/ Jogi helyzetük

A cigányok Kecskeméten történő letelepedésének pontos idejét meghatározni nem tudjuk, mivel a hódoltság első feléből minimálisan kevés írott emlékünk maradt fenn, és ezek róluk nem szólnak. Nem található rájuk vonatkozó adat a XVI. század derekán és második felében keletkezett török defterekben sem.² Az 1591-től évszázadokon át folyamatosan gyarapodó jegyzőkönyvek a II. világháború utolsó hónapjaiban sajnálatosan eltűntek. Hornyik János még forgathatta ezeket, és belőlük készített jegyzetei alapján tudjuk, hogy: „Cigányok már 1596-ban voltak a városban. Frusina nevű cigányasszony bírságotlaltik a rágalomért: az ő rokona Fülöppel a kamrába zárkózott.” 1597-ből egy Mihály cigányról maradt feljegyzés, akit lócsiszárként említettek. 1599-ből két feljegyzést is talált Hornyik. Az egyik azt rögzítette, hogy a cigányokat verekedésért bírságotlalták meg, a másik egy Miklós cigányt említ, és vele kapcsolatosan: „NB: a cigányok mint csalók, varázslók és lócsiszárok.” Tehát a tizenöt éves háború éveiben több alkalommal is kapcsolatba kerültek a helyi hatósággal, és kétségtelen, hogy a magisztrátus volt jogosult felettük bírászkodni és a hatósági jogokat gyakorolni.³

Bár sem ezek, sem a következő évtizedből fennmaradt szorványadatok nem utalnak jogi helyzetükre, nem lehet kétséges, hogy jobbágyként tartózkodtak a városban, miként az itt élők csaknem kivétel nélkül. Egy 1728-ból fennmaradt és a Függelékben is közölt levélben Antal István azt bizonygatja, hogy „...én ezen böcsületös városban születtem ez világra és az atyáim is mindenkor itt lakván, és jámborul jobbágykodván...” itt is haltak meg. Kérése is az a tanácstól, hogy „...ezen böcsületes helységben marad hassak... örökös jobbágyak...” Egy másik levélben Farkas Boldizsár nevű cigányvajda 1751-ben azt bizonygatta, hogy „...ő több társaival együtt régulta nagyméltóságú gróf Koháry familia örökös jobbágyai közül való volna”.⁴

Az is kétségtelen viszont, hogy helyzetük mégsem volt mindenben azonos a lakosság többségével, hiszen nemcsak a megfelelő házhely, fundus megszerzése ütközött számukra nehézségbe, hanem a város határának használatából sem vették ki részüket, nem viseltek néhány igen súlyos közterhet, és éppen ezért nem szólhattak bele a város életének irányításába sem. A különféle nyilvántartásokban mindig külön szerepelnek, a város gazdái között nem találhatók. Pedig Kecskeméten gazdának az számított, akinek volt háza és zsellérnek, aki más házában lakott.

2. MÉSZÁROS László: 1979. Kecskemét lakosságának összetételét vizsgálva utalást sem tesz a cigányság jelenlétére.
3. XV. 9. Hornyik az egykori jegyzőkönyv 94., 169., 372. és 393. oldalára hivatkozik.
4. IV. 1504. y/3.

Minden nehézség, megkülönböztetés ellenére Kecskeméten a cigányoknak már a XVII. században is volt házuk és ennek megfelelő telkük is. 1689-ben éppen ezért az adózás során is ennek megfelelően járt el a magisztrátus: „Minthogy a cigányok is a városban házat tartanak, azért ők is szintén valamint a magyarok, portióznak, mindenben a limitáció szerint fizessenek.”⁵

Megfelelő ház birtoklása közöttük a következő évtizedekben mind általánosabb lehetett, hisz 1731-ben a helyi cigányok közössége azt emelte ki panaszlevelében, hogy „...az adónak terhes volta miatt házaikat is szivők keserűségére kénytelenítették áruba bocsájtani, és el is adni, nem tehetvén különben eleget adójoknak.”⁶ 1754-ből származó feljegyzés szerint „Sado-nyai György kovácsoló cigány házat vesz.”⁷ Ez az igény nem lehetett egyedi, mivel néhány évvel később, 1759-ben egy másik feljegyzés szerint „Kani János cigánynak házépítésre telek nem adatik”.⁸

A XVIII. század derekán, minden bizonnyal a felvilágosodott abszolutizmus reformtörekvéseinek hatására a városi tanács egyenesen előírta: „Hogy a cigányok a magyar lakosok módja szerint házakban lakjanak...” Ennek érdekében külön házhelyeket adtak számukra. A magisztrátus 1804. szeptember 14-i döntése alapján a cigányoknak 16-szor 13 öles telket osztottak ki.⁹ Amikor pedig a következő években ezeket mind többen eladták, a tanács egyenesen rendeletben nyújtott telkük megvédéshez segítséget: „...senki a lakosok közül a cigányoknak adott házhelyeket megvenni ne bátorkodjék... ha ki pedig a cigányok közül ezen rendelés ellen a várostul nyert fundusát eladni merészelné, ... a városbul ki fog tiltatni.”¹⁰ Kellő hangsúllyal kell tehát kiemelni, hogy Kecskeméten a cigányok is szerezhettek tulajdoni jogon ingatlant már a polgári forradalom előtt is. Arra is kellő nyomatékkal kell utalni, hogy ez a jog nem kizárólag lakóház tulajdonlására vonatkozott. 1741-ben Foglár Imre tessai prefectus előtt megjelent Lakos Pál kecskeméti cigány, aki panaszának előadása során kijelentette, hogy „Bizonyos Vanyai Mátyás nevezetű cigány, Kis Anna nevű feleségével ezelőtt egynéhány esztendőkkel ugyan említett városnak territóriumában bizonyos szőlőt pínzen szerzett...”¹¹ Az 1758-as összeírásban pedig Zsákai György és Baktai István van szőlőbirtokosként feltüntetve.¹²

5. L. Függelék II. 1.

6. Függelék, III. 1.

7. XV. 22. 1746–1756 közötti jegyzőkönyvi töredékek.

8. XV. 9. 1759. március 7.

9. IV. 1504. b/ 76. 165. Tehát a kb. 208 négyszögöles, 800 négyzetméteres terület jelentős háztelek volt.

10. Függelék, II. 9.

11. IV. 1504. y/ 3. Cigányok, 1741. október 4.

12. Függelék I. 2.

Ily módon a cigányok jogi helyzete lényegesen kedvezőbb volt mint a görög, a rác vagy a zsidó kereskedőké. Formai, jogi szempontból lényegében nem különböztek a lakosság többi részétől. A XVIII. század derekán elvileg a céhek is nyitva voltak előttük: „Zsákai János ifjú eránt parancsolatik a lakatos céhnek, hogy a mesterség tanulásában ne gátolják, mivel már őket nem oly tekintetben kell venni eő Felsége parancsolattya szerint, mint a gyalázatos nemzetet, hanem mint eő Felsége contribuens híveit.”¹³ A hétköznapiak során viszont a tanács támogató vagy csak formai kiállása ellenére kétségtelenül több területen számottevő hátrány, megkülönböztetés nehezítette életüket. Különösen súlyos volt ez számukra a gazdaság különböző területén.

b/ Belső szervezetségük

A cigány lakosság külön történő csoportosulásából, közös jogi korlátaiból és közel azonos anyagi gondjaiból adódóan is régtől fogva rendelkezett egyfajta különállással és gondjaik megoldása végett megfelelő szervezettséggel. Bár kétségtelen, hogy a központi hatalom által meghozott törvények és a helyi közigazgatás rendeletei voltak számukra is a meghatározóak, a szűkebb közösség belső ügyeit, az egyes családok és személyek súrlódásait és kisebb sérelmeit maguk között intézték el. A szokásjog és a közösség leginkább rátermett, legtekintélyesebb személyei révén oldódott meg a naponkénti összekoccanások többsége. Nem tudjuk pontosan meghatározni azt az időpontot, amelytől kezdve vajdájuk a helyi közigazgatás beleegyezésével végezte ezirányú munkáját, de 1704-ben az adólajstromba felvett Radó Miklós 4 tallér összegű adóját azért engedték el, mivel vajdaként tevékenykedett, és ezekben az évtizedekben a közszolgálatot teljesítők adómentességet élveztek.¹⁴ 1728-ban Vajas István vajdaként fordult a város tanácsához.¹⁵

Ezt a minden bizonnyal hosszú gyakorlatot a század derekán valamilyen okból a magisztrátus felszámolta: 1749. december 10-én kelt bejegyzés szerint megtiltották, hogy a cigányok vajdát tartsanak, és ez közöttük bíraskodjon, de e tilalmat az nem vette figyelembe, és továbbra is igazságot tett köztük.¹⁶ A tanács döntése miatt minden bizonnyal a potior földesúrhoz, Koháry Andráshoz fordulhattak, aki megerősíthette tisztségében „Bari cigányt”. Erre utal az 1757-ben hozott városi határozat kitétele is: „Jó kegyelmes urunk Koháry András eő excellentiája Bari cigánynak vajdaságban leendő maradásáról emanált kegyes resolutioját meghadgyuk...”¹⁷

13. XV. 9. 1760. május 17-i határozat.

14. L. Függelék, I. Összeírások 1.

15. L. Függelék, III. 2. A következő években is részben Koháryhoz, részben a városi tanácshoz folyamodtak levelükben a helybeli vajdák.

16. XV. 9. A tanácsi jegyzőkönyvekből készített jegyzet.

17. L. Függelék, II. 4.

Néhány évvel később, 1760-ban úgy látszik mégis történt változás a korábbi gyakorlathoz képest, hisz a magisztrátus újabb rendeletében nem a vajda, hanem egy tizedes feladatává teszi a különféle szolgáltatások szervezését a cigányok között. Nem lehetetlen, hogy a korábban is hasonló megoldást kívánt alkalmazni a magisztrátus. „Akkor közakarattól az is végeztetett, hogy egy tizedes választassék a cigányok közül, ki egyenesen főbíró úrtól függjön, kinek kötelessége leszen: levélhordásban, strázsák vezetésében, gyűjtésre és más, város szolgáltyában való kötelességre a cigányokat jó rendtartás szerint vezetni.”¹⁸ Tekintettel arra, hogy éppúgy tizedesről szól a rendelet mint a város többi tizede esetében, és a cigányok tizedese is közvetlenül a főbírótól függöt, úgy látszik a város az egységes közigazgatás érdekében kívánta a módosítást végrehajtani. Ez összhangban volt a Helytartótanács 1759. évi rendeletével, amely a cigányok letelepítésére és a letelepült életmód elsajátíttatására tett utasítást.¹⁹

Mindezen újabb próbálkozás ellenére a szokásjog alapján a vajda ellátta közösségén belül hagyományos teendőit. Legalábbis erre utal a tanács újabb rendelete 1768-ban, amely szerint „A cigány vajdaság eltörölte-tik.”²⁰

Azt mondhatjuk tehát, hogy a vajdák működése a hivatali korlátozó próbálkozások ellenére folyamatos lehetett, a helyi cigány közösség elsődlegesen ezekre hallgatott. A vajda, avagy más néven öreg vajda mellett az 1757-es rendelet kis vajdáról is szól, akinek kötelessége az öreg vajda munkájának segítése, de egyben egyfajta ellenőrzést is végzett az öreg vajda pénzügyi munkájáról, amennyiben „... a jövedelmek az öreg vajdánál tartatnak, mindazáltal azoknak is a kis vajda tudója és számtartója legyen...” Miként a lakosság többi részénél, a cigányok között is működtek az esküdtek, akik egyfajta felügyeletet gyakorolhattak mindkét vajda felett: „...minden esztendő végén minden büntetésekrül és jövedelemekrül az cigány eskütteknek mind a két vajda számot adjon...”²¹

A vajdák rendszerint éltek is a rájuk ruházott hatalommal, bár helyzetük távolról sem volt irigylésre méltó, mivel a meghozott ítéletét gyakorta nem fogadták indulatok nélkül. Ilyen esetekben a megbízó, a városi magisztrátus egyértelműen kiállt az általa hatalommal felruházott tisztségviselő mellett. „Hajdú cigányné Baktai házára menvén káromkodva, ottan rútt alkalmatosságokat, szidalmakat elkövetvén, midőn Baktai István vajda, neki adott hatalom szerint meg akarta láncoltatni, Baktait nemcsak rúttul káromolni, hanem agyba-főbe verni is merészelte, és a vajdának

18. XV. 9. 1760. április 24.

19. IV. 1504. b/ 76. 762. 1759. április 28.

20. IV. 1504. b/ 76. 765.

21. XV. 9.

méltó okot adott, hogy őtet visszaverje, mely sértés által amely sebet vett, minthogy maga kereste, szenvedje...”²²

Ez az epizód is érzékelteti, hogy a vajda a korabeli gyakorlatnak megfelelően nemcsak az egyszerűbb ügyekben történő bíraskodásra kapott felhatalmazást, hanem a végrehajtásra is. Ezt erősíti meg egy másik eset is, amikor az elítélt férje különbözött össze a bírói és végrehajtói tisztséget betöltő vajdával. 1731-ben két asszony cívódását a vajda azzal zárta le, hogy Barinét kilenc máriásra büntette.²³ Amikor pedig férje az ítélet miatti felháborodásában „több becstelen szókkal és mód nélkül illetve” a vajdát, azt is hangoztatván, hogy „eb is fél tületek semmit”, azt elfogatta, és börtönbe záratta. Ugyancsak a vajda és az esküdtek döntése alapján az ítéletük ellen fellázadó Barit a városból, illetve a cigány közösségből is el kívánták távolítani. Tehát ez esetben egy igen súlyos büntetést hozott a vajda, ami azt jelzi, hogy esetenként erre is kitéjedt hatalma.

A jelentősebb büntetések esetében mégis úgy látszik minden esetben a magisztrátus jóváhagyását is ki kellett kérniük. Tehát azt mondhatjuk, hogy a városi bíróság egyfajta feljebbviteli fórum szerepét töltött be. Ezt támasztja alá mindkét idézett eset. Az utóbbi döntésüket felterjesztve záradékként rögzítették: „kegyelmeteket alázatosan kérjük, kegyesen megértvén ezen együgyű instanciánk valóságos meritumát, ... cselekedjen azt velünk egyedül ami jónak és helyes dolognak láttzik kegyelmek becsületes szemei előtt...”

Ugyancsak kikérték a tanács véleményét ezen ügy másik részvevőjével kapcsolatosan is. A perpatvarra, majd vádaskodásra okot adó „döbröczeni cigány felesége”, mivel „rút mocskos szókat mondott” az őt megsértő Barinéra, súlyos testi fenytetés várt volna, „de mivel terhesnek tapasztaltatván”, az asszonyt pálcázás helyett 18 máriásra büntették. Ezt a döntésüket is szükségesnek látták felterjeszteni: „Jól cselekedtünk e vagy nem? lássa kegyelmek.”²⁴

Súlyosabb vétségek esetén természetesen felettük is a magisztrátus, illetve az úriszék volt jogosult ítélkezni. Ennek anyagán belül az itt élő cigányság életére vonatkozóan is fontos ismeretekhez juthat a kutató.²⁵

Bár kétségtelen, hogy az itt élő cigány közösség is viszonylag zárt volt, nem minden cigány élt együtt. Ezt igazolja az 1704-es összeírás is, amely szerint a nyilvántartásba vett 25 háztartásból négy más-más helyen telepedett meg. Czigány Miklós Petőcz Mihály mellett, Czigány János Molnár Géczi mellett, egy másik Czigány Miklós Lehel György mellett és Czigány

22. IV. 1504. b/ 1754–1756 közötti jegyzőkönyvi töredékek. 1756. február 12-i bejegyzés.

23. A korabeli pénzek értékével és elnevezésével kapcsolatosan l. IVÁNYOSI-SZABÓ Tibor: 1985/a 9–147., ill. 1986. 3–56. Vásárló értékére vonatkozóan l. 1985/b 159–321.

24. L. a Függelék III. 5. A 18 máriás 30–35 napi napszámbernek felelt meg.

25. IV. 1517. A Koháry család Kecskemét városi úriszékének iratai 1720 és 1848 közötti időszakból nyújt viszonylag bőséges forrást.

László pedig Ördög András mellett lakott. Tehát egy részüket maga közé fogadta a nem cigány lakosság.

Később is találunk több adatot arra vonatkozóan, hogy egy-egy család a többitől távolabb élt. Hornyik János is feljegyezte: „Régi öregektől hallottam, hogy a múlt században ... többen a cigányok közül vagyonos lókupeczek és a városban csinos házzal bírók voltak...”²⁶

Más településről származó cigány lakos letelepedését csak a tanács, esetenként a földesúr engedélyezhette. A közbiztonság védelme érdekében ezt a jogot természetesen minden más lakossal szemben is fenntartotta magának a magisztrátus.

c/ Kötelezettségeik

A hódoltság időszakából, de még a XVIII. századból is sok fontos közigazgatási irat pusztult el. Így csak nagyon töredékes forrás birtokában lehet a város egészére vonatkozó eseményeket is felvázolnunk. A cigányságra utaló adatok érthetően még hézagosabbak, esetlegesebbek. Ezért az állammal és a várossal szembeni kötelezettségeiket, illetve azok teljesítését még nehezebb feltárni. E téren is csak rövid vázlat elkészítésére elegendőek a most rendelkezésünkre álló adatsorok. A további kutatás remélhetőleg erőteljesen bővíteni fogja e kört.

A cigányok közösségének megadóztatására a hódoltság korában is sor került. A felszabadító háború időszakában a rendkívül súlyos állami adóztatás és a különféle katonai sarcolások, szolgáltatások miatt a város legszegényebb rétegeit sem tudták mentesíteni a terhek egy részének átvállalásától. Éppen ezért 1689-ben a portió adó kivetése során — miként erre már korábban utaltunk — a magisztrátus döntése alapján: „Mivelhogy a cigányok is a városunkban házat tartanak, azért ökis szintén valamint a magyarok portioznak, mindenekben a limitatio szerint fizessenek.”²⁷ Az a tény, hogy a statútum 7. pontja kitér külön is erre a népcsoportra, azt érzékelteti, hogy az eddigiektől eltérő gyakorlatra kényszerült a tanács, tehát a korábbi években, évtizedekben hasonló gyakorlat valószínűleg nem honosodott meg a városban.

A Rákóczi szabadságharc alatt a már korábban végletesen elszegényedett város a labancok és a kurucok részéről egyaránt jelentkező követeléseknek eleget akarván tenni, ugyancsak arra kényszerült, hogy a legrosszabb anyagi viszonyok között élő rétegeket is megadóztassa. Éppen ezért 1704-ben a szokásos évenkénti adólajstrom mellett, melyekben a város adóköteles polgárait tartották nyilván, felfektettek egy újabbat is, amelyben a társadalom periferiáján élő, a város nem teljes jogú lakosai kerültek be.²⁸ Ebben 25 cigány háztartást rögzítettek. Az egyes háztartásokra csak-

26. XV. 9. Az 1758-as cigányösszeíráshoz fűzött megjegyzése.

27. L. Függelék, II. 1.

28. L. Függelék, I. 1.

nem egységesen vetették ki az adót. A huszonötből húsz esetben négy tallért, egy esetben három és fél, ugyancsak egy esetben kettő és két esetben egy tallért, és egy alkalommal másfél tallért róttak ki. A másik adókönyv adatai alapján megállapítható, hogy a kivetett adó mértéke megegyezett a város törzsökös lakosságára kivetett összeggel. A teljes családok esetében 4 tallér volt a minimális összeg ott is, és csak a töredécsaládoknál, illetve az egyedül élőkénél volt ennél kisebb. Az 1704. évre kivetett állami adó egyébként a korábbi éveknél lényegesen súlyosabb volt. Nyilván ezért is kényszerült a város arra, hogy minden elérhető lakosát igen szigorúan megadóztassa. A lajstrom egyébként nemcsak a kivetett összeg nagyságáról tanúskodik, hanem arról is, hogy ezt a lakosokon be is hajtották. A cigányok esetében is azt rögzítették minden esetben, hogy a kivetett összeg egészét le is tudták. A kiegyenlítés egy kivételtől eltekintve pénzben történt. Vanyai Tamás a rá kivetett négy tallérból, ami 7,2 számítási forinttal volt egyenértékű, 2 forintot pénzben egyenlített ki: „az többire dolgozott a város kocsiján és lovakat patkolt.”²⁹ Utalnunk kell még arra is, hogy Radó Miklós vajda tisztsége után adómentes lett, ezért tőle a négy tallért nem szedték be. Azt tehát egyértelműen leszögezhetjük, hogy a helyi cigányság legkésőbb már a XVII. század végétől a rendszeres adófizetők közé tartozott.

A szabadságharc utáni években következetesen nyilvántartásba vették a helyi cigányokat is. Az adókönyvekben elkülönített formában ugyan, de ismételten fellelhetők. 1717-ben 32 adózó cigány került be a lajstromba, de közülük Toté János mint vajda és Kocsonyi István mint bíró nem adózott. A kivetett összegek alapján azt mondhatjuk, hogy éppolyan adókulcs szerint terhelték meg őket mint a többi lakost. A legnagyobb összeget, 2 tallért és 3 garast Bogár Péter fizette. A legkisebb kivetett összeg két garas volt. Tehát lényegesen kisebb rész jutott egy-egy adózóra mint a szabadságharc alatt. Az egyes években kivetett adó nagysága persze erősen változott, annak megfelelően, milyen összeget szavazott meg az országgyűlés, illetve mekkora rész jutott ebből a megyére és a városra. 1731-ben lényegesen megnőtt a behajtott adó. Többen is fizettek 5 tallért, és a legkisebb összeg is 4 garas volt. Adómentes ezúttal csak Bogár Miska bíró lett. Nem is lehet véletlen, hogy éppen ebből az évből maradt fenn egy kérelem, melyet a helyi cigányok vajdája nyújtott be a magisztrátusnak, és amelyben azt panaszolta: „nekünk is igen terhesnek látszik a mi adónknak felvetése”, ezért kérte annak csökkentését.

A XVIII. század békésebb évtizedeiben is viszonylag nagy maradt ugyan az állami teher, de a háborús évtizedekhez képest feltétlenül mérsékldött.

29. A tallért kétféle értelemben használták ezekben az évtizedekben. Ha vert ezüst éremre gondoltak, akkor jelezték, hogy a sok közül melyik az, hisz a különféle veretek értéke jelentősen eltért egymástól. Az adólajstromban számítási tallerről van szó, amelynek értéke 90 krajcár volt, és itt 180 dénár értékben használták. Bővebben: IVÁNYOSI-SZABÓ Tibor: 1985/a, illetve 1986.

A helyi adókba beépülő állami követelések mellett hosszú időn át számottevő pénzbeli kötelezettséget jelentett számukra az un. domialis adó, amivel a város legjelentősebb földesurának, a Koháry családnak tartoztak. Ezt hosszú időn át minden bizonnyal a város bekapcsolása nélkül közvetlenül juttatták el a földesúrhoz. Erre utal Kis István vajda 1730-ból fennmaradt levele is, melyben kifejtette, hogy a földesúr kilenc kimustrált lovának az árát „együt az adóval alázatosan meghoztam.”

Csak a XVIII. század második felében változott e téren a szokás. Legalábbis erre utal egy 1760-ból fennmaradt tanácsi jegyzőkönyvi kivonat. „A cigányság, mely 12 forint dominális taxát fizetett méltóságos Koháry-háznak, mivel már város szolgáltyára mint a magyar lakosok applikáltak, azért ennek utánna város cassájából fog fizettetni.”³⁰

A rendi állam a mezővárosi lakosságra is kivetett különféle szolgáltatásokat. Ezek közül a közmunkák voltak a legsérelmesebbek. Ugyancsak a források hézagossága okozhatja azt, hogy viszonylag késői időszaktól tudjuk nyomon követni a helyi cigányság ezirányú kötelezettségeinek alakulását. Nem valószínű, hogy a hódoltság évtizedeiben mentesülhettek ezektől. Egy 1728-ból származó kérelemben Vajas István vajda bizonygajta a tanácsnak: „Jól tudgya és láttya kegyelmetek és az mindennapi szemmel el latott dolgozásunk is bizonyittyá, hogy mi szegény cigányok és Bls Ns Birák Uraimék parancsolattyokra mikor kivántatik elő állunk, arra az munkára tudni illik az kovátsolásra, minden haladék nélkül, meg mivelylyük azokat a munkákat, az mihez értünk”. Nem is ebbéli kötelezettségeiket sérelmezik, hisz „dolgozunk ... az bls város szükségére mindannyiszor, valamennyiszor kivántatott”, hanem azt nehezményezik: „Bizonyos határja penig kegyelemetektül nem rendeltetett, hogy mennyit kellyen mi nekünk munkálkodnunk”. Tehát részben közmunkakötelezettségeik szabályozását kérték, részben pedig azt szerették volna elérni, hogy ezirányú szolgáltatásaik egy részét tudja be a város adójukba.³¹

Tekintettel arra, hogy érdemi szántófölddel nem rendelkeztek, igavonó jószáguk is viszonylag kevés volt, minden bizonnyal mentesültek a forsponttól, de a gyalogos szolgálatban részt vehettek.

Nem nehezedhetett rájuk a többi lakoshoz hasonló mértékben a katonaság eltartásának a terhe sem. Ezt részben ugyancsak a szántók és legelők birtoklásának a hiánya okozta, amely lehetővé tette adófizető társaiknak a széna és a kenyér biztosítását a beszállásolt katonák számára, másrészt valószínűleg nem is rendelkeztek olyan és akkora lakással, istállóval, amely lehetővé tette volna a katonák és lovaik beszállásolását.

Nem mentesültek viszont a közvetlen katonai szolgálattól. Legalábbis erre utal az 1838-as összeírás több kitétele: Boddi Márton 66 éves, egykor katona volt, nyomorult. Borbán János 70 éves „a hazát sokáig szolgálta”,

30. XV. 9. 1760. május 17.

31. L. Függelék, III. 2.

illetve Fehér Márton 57 éves muzsikusról megtudjuk, hogy „19 évig katona volt”, míg Bodi Mátyás 46 éves muzsikusként „20 évig katona volt” stb. Összeségében két főnél jelezték a katonai szolgálatot időmeghatározás nélkül, két fő szolgált 1 és 10 év közötti időtartamot, 1 fő több mint 10 évet, három fő 15–20 év közöttit, további egy fő 22 évet. Tehát a cigány háztartások számához képest aránytalanul sokan vehettek részt a napóleoni háborúban, illetve a következő évtizedekben viszonylag sokan teljesíthettek katonai szolgálatot.³²

Kétségtelen, hogy 1848-ban is több helybeli cigány vett részt a nemzetőrség munkájában. Az 1848. május 18–20 között felfektetett nemzetőri jegyzékekben a 2402 nemzetőr között a mesterségek, foglalkozások megjelölésekor 6 zenészt tüntettek fel. Vélhetően valamennyien cigány muzsikusok lehettek. 1848. május 26-án a 90 újonc között volt egy „új magyar” is. 1848 július 17-én az önként táborba szálló 595 nemzetőr között ugyancsak 6 zenész található. 1848. szeptember 1-én a 318 önkéntes nemzetőr között szerepel három muzsikusként foglalkozású, tehát minden bizonnyal cigány is. Több mint figyelemre méltó, hogy a szabadságharc utolsó hónapjaiban is ott található több cigány is az önkéntesek között. 1849. május 18-án a 84 toborzott katona között kettő zenész, és az utolsó hetekben is akadt köztük olyan, aki az önkéntes katonai szolgálatot felvállalta: 1849. július 13-án a 168 főből álló mozgócsapatba 4 zenész is beállt.³³

3. SZEREPÜK A VÁROSI MUNKAMEGOSZTÁSBAN

A cigányság, éppen mert évszázadokon át a társadalom peremére kényszerült és szorította magát, a mind hatalmasabbra nőtt, és igényeiben is egyre gazdagabb mezővárosban a munkamegosztásba csak viszonylag egyoldalúan tudott bekapcsolódni. Ha a mostani erősen szorványos adatok majdan bőségesebbé fognak válni, az érintett évtizedek alatt minden bizonnyal jól elkülönülő szakaszokat tud majd az elemző fellelni és bemutatni. Most csak nagy fenntartásokkal lehetne ezt megtenni. Nyugodt lélekkel csak azt lehet megfogalmazni, hogy a XVI–XVII. századból fennmaradt adatok alapján is több szállal kapcsolódtak a város munkamegosztásához. A XVI. század végéről fennmaradt néhány utalás szerint elsődlegesen mint lócsiszárok tudtak kapcsolódni az itt folyó nagyállattartáshoz beteg vagy leromlott lovak feljavításával, kezelésével. A csalással való gyanúsítás nyilvánvalóan a különféle árukkal való nem mindig korrekt kereskedésből is eredt. A varázslás vádjá mögött sokféle tevékenység meghúzódhatott akkor is, miként még esetenként ma is. Orvoslás, vajakolás, jövődömon-

32. L. Függelék, I. 4.

33. IVÁNYOSI-SZABÓ Tibor: 1990. 63–65., 68., 86., 96–98., 178–179. és 182–185.

dás és egyéb félrevezetés egyaránt belefér e fogalomba. Az kétségtelen, hogy a legelső híradások is viszonylag sokértű és rendszeres kapcsolat létre engednek következtetni az itt élő cigányok és a törzsökös lakosság között, de a tényleges termelőtevékenység közül legfeljebb néhányat emelhetünk ki.³⁴

A XVII. század sem kényeztet el bennünket adatainak bőségével. A fentieket csupán egyetlen színnel árnyalja az előzőket: a lóidomítást, a félvadon felnevelt csikók nyereg alá és hámba történő betörését, ezt a távrolról sem veszélytelen mesterséget minden bizonnyal nemcsak rendszeresen üzték, hanem mester fokon is csinálhatták, mert maga a város is hozzájuk fordult, ha egy-egy tetszetős csikóval meg kívánta szerezni valamely földesúr vagy katona kegyét.³⁵ De nemcsak a város, hanem Koháry is rájuk bízta csikóinak idomítását. 1732-ben is huzamosabb időn folytattak ilyen munkát, hisz Kocsonyi bére heti négy máriás volt.³⁶ Két év múlva „fogattak meg a M(éltósá)g(o)s Groff számára tanítandó 8 Csikók mellé Kocsonyi István, Kurucz Jankó, Moné Ádám és Vadrucza János, kiknek egy egy hétre fizetések lesznek 1 tallér.” A tanítás rendszerint négy hétig biztosított a cigányok és társaik számára munkát és nem is rossz keresetet. A cigányok hatékony lóidomító képességeit igazolja Bozó István perceptor feljegyzése is: „Groff Koháry András ... Lovainak taníttására Kocsonyi Sámuel és Gasi nevű Czigányok fizetések leszén Hetenként egy-egy Rf naponként egy-egy Icze bor és egy egy font hús. Őket is négy héten át foglalkoztatták.”³⁷

A lótenyésztés körül más munkát is nagyobbbrészt a cigányokra bíztak. Ők végezték a patkolást és az érvágást is.³⁸

Bár a XVIII. századból már több összeírás is fennmaradt róluk, foglalkozásukról, mesterségeikről nem, vagy csak elég egyoldalúan tájékoztatnak. Minden dokumentálás nélkül elfogadhatjuk, hogy évszázadokon át közvetlen kapcsolatuk volt a kereskedés különféle formájához. Ez a tény az összeírásokban azért nem tükröződik a valóságnak megfelelően, mivel a házalást, a használt holmival való kereskedést gyakorta tiltották számukra, ezért azt nyilván letagadták.³⁹ Pedig a hetivásárok nélkülük aligha zajlottak le, és az országos vásárokon is felfokozott lehetett a helyi és a környező cigányok találkozása révén az élet ritmusa. Pl. 1734-ben is a Szent Lőrinc napi vásár során a „Harmadik, úgy mint cigányok pinczéjé-

34. XV. 9.

35. Ez történt 1685-ben is, amikor az adószedő kiadását feljegyezte: „Korenak ló tanításáért attam gar. 2.” IVÁNYOSI-SZABÓ Tibor: 1985/c 354.

36. RUSVAY Kálmán: 1975. 56. Tizenhét krajcáros ezüst pénznek volt a közkeletű neve a máriás a rajta lévő Mária képről. L. IVÁNYOSI-SZABÓ Tibor: 1985/a 81., illetve 1986.

37. A réncs forint 60 krajcárral volt egyenértékű számítási pénz. A font kb. 56 dkg.

38. RUSVAY Kálmán: 1975. 57.

39. Függelék II. 6., 8. és 9.

ben árultak el Horváth János és Bakos Márton kocsmárosok pénzen vett borokat 1659 pintet 6 krajczárjával. Haszna lett 34 tallér, 4 garas, 3 3/4 dénár.⁴⁰

Az 1758-as lajstromban 44 házzal rendelkező és 21 háználküli háztartásfőt tüntettek fel. A házbirtokosok, vagy a helyi szóhasználat szerint gazdák közül kettő kereskedő és szőlőbirtokos volt, azaz a korabeli szóhasználat szerint lókupec. Fellelhető még egy további lókupec is, akinek házán kívül nem volt ingatlanja. Legnagyobb számban kovácsok találhatóak köztük, 23 fő (az összes háztartás 52,3%-a), de ugyancsak jelentős a hegedűsöke is: 10 fő (22,7%). Rajtuk kívül volt még két kolompár, két munkás és egy esetben nincs feltüntetve foglalkozás. Érdemes utalni még arra, hogy Kálé András kovács neve mellett feltüntették: „alias Hernyószedő”, tehát minden bizonnyal kiegészítő keresetként a mezőgazdaságon belül is dolgozott, miként a két „munkás” esetében is mezőgazdaságban dolgozó napszámost sejtethetünk.

A 21 házatlan vagy a helyi használat szerint zsellér családfő közül kovács 2, hegedűs 3, kolompár 1, munkás 2 volt, és 13 esetben nem tüntettek fel foglalkozást.

1751-ben Rézműves Mihály, aki valóban rézműves mesterséget folytatót, kérte a város legnagyobb földesurát, Koháryt, hogy adja meg számára a letelepedési engedélyt. Neve és foglalkozása a későbbi összeírásokban nem tűnt elő.⁴¹

Már itt kezd kirajzolódni a cigányság foglalkozásbeli megoszlásának az a sajátossága, amely a polgári forradalom előtt hosszú időn át meghatározóvá, vagy legalábbis igen jellemzővé vált közöttük.

A következő összeírásnál még végletesebben leszűkült a szakmák száma. 1768-ban az összeírók csak hegedűsöket és kovácsokat tüntettek fel, illetve néhány családfőnél nem rögzítettek semmiféle mesterséget sem. Ugyanakkor az összeírók több esetben a családtagoknál is tüntettek fel mesterséget. A 74 esetből kovács 47 (61%) és hegedűs 27 fő (39%). A 15 családtagból kovács 11, hegedűs 4 fő. A vallási hovatartozás érdemben nem befolyásolta a foglalkozási megoszlást.

Persze a valóság mindig lényegesen színesebb, összetettebb mint amit az összeíró rovatai fel tudnak mutatni. Egy 1722-ből származó vagyonösszeírás elkészülte után az adószedő még feltüntette, hogy a 28 háztartásból (rajtuk kívül volt egy özvegy is) álló cigány közösség birtokában volt 4 fejőstehén, 15 ló, 9 uzsorás ló, tehát lókupecnek árualapja, és négy akó bor, amit meg lehetett adóztatni. Mindez a korábbi adatokkal együtt érzékeltette

40. XV. 22. I. Ezekben az évtizedekben különféle foglalkozási csoportoknak is volt külön kocsmája. Ugyanezen vásár alkalmával a Csizmadia pince forgalma 3592, a Szürszabó pince 2581 pint bor volt.

41. IV. 1504. y/ 3. A rendkívül rongált és nehezen olvasható levél tartalmából további fontosabb értesüléseket nem lehet szerezni.

ti, hogy a mezőgazdasági tevékenységhez több szállal is kapcsolódtak, és élelmük előállításához maguk is számottevően és folyamatosan hozzájárulhattak évtizedeken át.⁴² Itt csak utalunk arra az 1768-as összeírással kapcsolatosan, hogy a lakatos mesterség nem teljesen azonos a kovác séval, és nehezen képzelhető el, hogy kereskedő, kupec nem volt közöttük. Mindenképpen ki kell emelni, hogy 1774-ben a csizmadia céh panasszal fordult a magisztrátushoz amiatt, hogy a cigány kontárok veszélyeztetik érdekeiket. Tehát egyértelmű, hogy különféle háztartási eszközöket, ruházati cikkeket maguk számára széles körben készíthettek, sőt bizonyos cikkekkel, szolgáltatásokkal szélesebb társadalmi csoportnak is rendelkezésére állhattak.

Az viszont kétségtelen, hogy a muzsikások mind több szállal kapcsolódtak a szórakozás iránt egyre nagyobb igényt formáló mezővárosi lakosághoz. A XVIII. század második felében már nemcsak vásárok, alkalmi összejövetelek és családi ünnepek során tartottak igényt szolgáltatásaikra, hanem a kávéházak létrejöttével, gyors szaporodásával mind többen folyamatos elfoglaltsághoz és biztos keresethez jutottak. A kávé sátrak működését a magisztrátus már 1769-ben kénytelen volt szabályozni, mivel ott „éjjel nappal sátraikban cigány hegedősöket, tánczokat tartván az ifjúságot korrumpálták”.⁴³

A központi hatalom azon törekvése, hogy a cigányságot korábbi életmódjától, hagyományaitól eltávolítva foglalkozását és életvitelét tekintve is asszimilálja, nem sok eredménnyel járt. A városi tanács mindenben igyekezett a Helytartótanács rendeleteinek megfelelni, és ezért 1769. augusztus 18-án rendeletet hozott annak érdekében, hogy az agrártársadalomba illessze őket: „ha magokat a magyarok életmódjához alkalmazzák, azokkal egyenlő sorban levőnek fognak tekintetni. Aki érdemes lészen, élő földdel is jutalmaztatik.” Mindezen törekvések a kétségbe nem vonható részleges jószándékuk ellenére sem voltak alkalmasak arra, hogy egy igen bonyolult gazdasági, társadalmi, kulturális stb. problémakört jórészt adminisztratív eszközökkel meg tudjanak oldani. Így azután a következő évtizedekben is jelentős számban voltak olyanok, akik nem riadtak vissza a „csapszékekbeni csavargástól, az ottani muzsikálástól, viseltes ruhák és lovak csereberélésétől”.

Fennmaradt egy további összeírás a reformkorból is, amely lényegesen összetettebb kép kialakítását teszi lehetővé.⁴⁴ (L. I. táblázat)

A 81 háztartás adatait tartalmazó összeírás arra enged következtetni, hogy a foglalkozásuk alaposan átrendeződött 1768 óta. Nem is az az igazán szembetűnő, hogy ekkor már a muzsikások aránya a korábbi 39% helyett

42. IV. 1504. m/ 1722.

43. IVÁNYOSI-SZABÓ Tibor: 1991. 88. dokumentum. A fő panasz kétségtelenül az volt, hogy a már 14-re szaporodott sátorban törvénytelen ségek, „ocsmány cselekedetek” és „tisztátalan személyek” is előfordultak.

44. IV. 1504. c/ 202.

48,1 lett, hanem az, hogy a kovácsoké a korábbi 61%-ról 6,2%-ra apadt, és a kolompárokkal együtt is csak 21%-ot alkotott. Ezt a folyamatot viszont nem lehet valamiféle társadalmi emelkedésnek felfogni, mivel a nyomorultak, a koldusok és az eltartottak aránya csaknem 15%-ra nőtt, és fokozódott közöttük a szegénység. Az viszont kétségtelenül megállapítható, az 1 csász, a 6 napszámos, a két paraszt, az egy-egy paraszt és muzsikus, illetve tanyai lakos léte arra utal, hogy a cigányság egy része mind több szállal kapcsolódott a mezővárosi társadalom munkamegosztásához. Külön is érdemes utalni arra, hogy két főnél rögzítették: „a várost szolgálta”, tehát valamilyen formában a város alkalmazásában állt, és újabb két fő tizedes volt, nyilván a cigányok között, de ezért a várostól díjazást kapott.

I. táblázat

A FOGLALKOZÁS MEGOSZLÁSA A CSALÁDFŐK KORA ALAPJÁN (1838)

	19-20	21-25	26-30	31-40	41-50	51-60	61-70	71-80	81-90	össz.
Beretválás				1						1
Csász				1						1
Eltartott						1				1
Koldus					1	2	5	1		9
Kolompár			1	6	2	2	1			12
Kovács		2	1	1					1	5
Lócsiszár						1				1
Muzsikus	1	4	7	14	3	8	1	1		39
Napszámos		1	3	2						6
Nyomorult						2				2
Paraszt			1	1						2
Paraszt és muzsikus							1			1
Tanyai lakos			1							1
Összesen:	1	7	14	26	6	16	8	2	1	81

A töredékes adatok birtokában is meg lehet fogalmazni azt, hogy a helyi cigányság is haszonélvezője lett a török kiűzését követő társadalmi és gazdasági fejlődésnek. Nemcsak a háztartások számának növekedése érzékelteti ezt, hanem mindenekelőtt az, hogy mindjobban beépültek a mezővárosi társadalomba, a még mindig meglévő súlyos megkülönböztetések ellenére egy-egy személy, egy foglalkozási csoport egyfajta hasznosságát, szükségességét a társadalom jelentős rétegei fogadták el.

A helyi cigányságon belül a társadalmi–vagyonai rétegződést még a polgári forradalom előtti években sem könnyű bemutatni. Ennek a folyamatnak a létét és néhány területen jelentkező eredményét viszont feltétlenül érzékeltetni lehet. Egy ilyen irányú kutatásnak a lehetősége adva van, és ennek megtörténte után korrekten módon elvégezhető lesz egy átfogó elemzés. Itt és most csak utalni lehet arra a néhány kétséget kizáró adatra, tényre, hogy a cigányságon belül mindvégig jelentős volt a nyomor szintjén élők, a teljesen vagyontalanok aránya. A koldusok, a fizikailag megrokkantak, nyomorultak viszonylag magas aránya a családok sorát szegényítette.⁴⁵

Inkább csak a későbbi évtizedek eredményei alapján lehet megfogalmazni, hogy a muzsikus cigányok közül fokozatosan különvált egy réteg, amely rendszeres jövedelme, fokozatosan növekvő szakmai felkészültsége alapján egyre jobban eltávolodott a reménytelenül elesettektől, és nyelvében, életmódjában, öltözködésében valamint szokásaiban is egyre jobban asszimilálódott.

Egyfajta társadalmi és gazdasági tagoltságot eredményezett feltétlenül a kupecedők, vásárosok csoportja, akik kisebb ingatlanjaikat is már sok esetben a többitől távolabb szerezték meg. Érdemi paraszti réteg nem alakult ki köztük, nem állandósult náluk. A néhány főből álló napszámos, alkalmi munkás pedig csak a következő évtizedekben tudott igazán kapcsolódni a lassan kibontakozódó ipari vállalatokhoz segédmunkásként.

4. NÉHÁNY DEMOGRÁFIAI ADAT

Az az adatbázis, amelyre ez a feldolgozás épül, nem teszi lehetővé, hogy a kecskeméti cigányság demográfiai változásait árnyaltan bemutassuk. Erre további és alapos kutatások után talán majd lehetőség nyílik. Azonban most is mód van arra, hogy néhány alapvetően fontos adatot közlétegyünk, egy–egy megállapítást ezek birtokában megfogalmazzunk, melyek fontos tájékoztató pontok lehetnek a későbbiek során.

Létszámukra vonatkozóan a legrégebbi adat az 1704-es adóösszeírás, amely a háztartások számát rögzítette. E szerint 25 család élt tartósan a város falai között. Az 1722-es adóösszeírásban 28 háztartást jegyeztek be. 1758-ban már 65 háztartást rögzítettek a lajstromban, míg tíz évvel később

45. Persze amagyar lakosok között is több száz olyan család volt, amely hasonló, vagy csak alig valamivel jobb körülmények között élt. A rendi társadalom utolsó évtizedeiben az alföldi mezővárosok lakosai között a viszonylag könnyű letelepedés miatt folyamatosan pótlódott a nincstelenség réteg.

a 65 teljes család mellett 3 töredék család és négy egyedülálló is fellelhető. 1786-ban a város 22270 lakosából 304 volt cigány, az összlakosság 1,4%-a.⁴⁶ A lélekszám folyamatos emelkedését érzékelteti az 1838-as összeírás is, amelyben 81 háztartás adatait találjuk.⁴⁷

Ha összevetjük ezeket a számokat a városban élő magyar lakosságra vonatkozó adatokkal, azt látjuk, hogy 1704 táján a háztartások kb. 2%-át, 1757-ben 2,2%-át, 1780 táján az egész lakosság 1,4%-át, 1838-ban pedig a háztartások 1,7%-át képezték a cigányok. Ez a számsor tehát azt érzékelteti, hogy arányuk a lakosság egészén belül valamelyest csökkent a másfél évszázad alatt. Ez minden bizonnyal azzal magyarázható, hogy köztük nagyobb lehetett a halandóság, illetve a betelepülni készülők nem könnyen tudták megfizetni a letelepedéshez szükséges 24 forintot.

II. táblázat

A CSALÁDFŐK CSALÁDI ÁLLAPOTA KORSZERINTI MEGOSZLÁSBAN (1838)

	Nős	Nőtlen	Özvegy férfi	Özvegy nő	össz.
19-20		1			1
21-25	5	2			7
26-30	13		2		14
31-40	25	1			26
41-50	6				6
51-60	14		1	2	17
61-70	6		1		7
71-80	2				2
81-90	1				1
Összesen:	72	4	3	2	81

Az itt élő cigányközösség demográfiai sajátosságainak alaposabb áttekintését csak az 1768-as összeírás teszi lehetővé. Ennek alapján Kecskeméten 164 férfit (53,9%) és 140 nőt (46,1%) vettek nyilvántartásba. Mindenképpen feltűnő, mennyivel kisebb a felnőtt nők aránya a férfiakéval szemben. Ez egyértelműen a szüléssel kapcsolatos nagyfokú halálozás tényére utal.

46. Érdemes utalni arra, hogy az ország mezővárosaiban a lakosság 1,1%-át, a falvakban 1,4%-át és a pusztákon pedig 2,3%-át alkották a cigányok. MÉSZÁROS László: 1975. 137-138.

47. L. a Függelék I. 1-5.

A cigánylakosság átlagéletkora az alábbi módon alakult: 0–5 éves közötti 55, 6–10: 48, 11–15: 28, 16–20: 43, 21–25: 25, 26–30: 31, 31–35: 7, 36–40: 14, 41–45: 11, 46–50: 19, 51–55: 11, 56–60: 6, 61–65: 2, 66–70: 0, 71–75: 1 fő. A korösszetétel a XVIII. században érthetően gyökeresen eltért a maitól. A összeírás időpontjában a kecskeméti cigányság közel fele, 48,8%-a gyerek volt, kis híján fele minősült felnőttnek (49,8%) és mindössze 1,4% volt öregnek mondható. Mindebből következett, hogy a cigányok aránytalanul nagy része (86,9%) 40 év alatti volt. Azt mondhatjuk tehát, hogy a mai értelemben vett öregkor a cigányság körében a XVIII. század dereka táján valahol a negyvenhez közel kezdődött. A XX. századi értelemben vett öregkor csaknem teljes hiánya kétségbevonhatatlanul árulkodik arról, hogy a lakosságnak ez a csoportja rendkívül rossz anyagi és civilizációs körülmények között élt. Persze a lakosság többi részénél sem sokkal jobb az összetétel a járványok és a különféle népbetegségek miatt.⁴⁸

Az 1838-as összeírás csak a családfők életkorát rögzíti, így csupán ezek korösszetételéről közölhetünk egy átfogó képet.⁴⁹ (L. II. táblázat.)

Tekintettel arra, hogy itt a gyerekek nincsenek beszámítva, a korösszetétel merőben mást mutat. Tekintettel arra, hogy két özvegy nőtől eltekintve a 81 háztartás feje nagyobb részét a felnőtt férfi lakosság is jelenti, néhány figyelemre méltó következtetést lehet ezekből a számokból is levonni. Harminc év alatti volt 27,2%-uk, és 40 év alatti volt a családfők 59,3%-a, tehát jóval több mint fele. Újabb két évtizedben, 41–60 közötti években oszlott meg további 28,4%, és a tényleges öregek közé alig több mint 12% jutott.

A családi állapotra is jószerivel csak az 1768-as összeírás nyújt megbízható képet. Kecskeméten 69 kiscsaládban élt 292 fő (átlagán 4,2 fő) 5 töredékcsaládban 9 fő (1,8 fő) és két nagycsaládban 10 fő (átlag 5 fő).⁵⁰ 1838-ban a családfőnek vett férfiak közül 72 (91,1%) nős, csak 4 fő (5,1%) a nőtlen és csupán 3 fő (3,8%) az özvegy.

Bármilyen vázlatosan is de célszerű utalni a házassággal kapcsolatos demográfiai sajátosságokra. Erre is az 1768-as összeírás ad lehetőséget. A házastársak közötti korkülönbség (l. a III. táblázat) néhány kimutatható eltérést jelez a magyar lakossággal szemben.⁵¹ Az egyik mindenképpen az, hogy a két vallás, a katolikus és református között itt érdemi különbség nem fedezhető fel, míg a magyaroknál elég feltűnő volt. A másik sajátosság, hogy a házasságban élők nők közül valamivel nagyobb a férfinál idősebb mint a magyarok esetében (5,9%, míg a magyaroknál 4,9%), de kirívóan nagy korkülönbség a cigányoknál nem fordult elő. Egykorúak voltak ugyancsak 4 esetben (5,9%). Eltérő a férfiak javára szóló korkülönb-

48. MÉSZÉROS László: 1975. 135–141.

49. IV. 1504. c/ 202.

50. MÉSZÁROS László: 1975. 148.

51. IVÁNYOSI-SZABÓ Tibor: 1987.

ség megoszlása is. A magyar lakosság körében e téren is markánsan eltér a katolikusok és reformátusok szokása.

III. táblázat

A HÁZASTÁRSÁK KÖZÖTTI
KORKÜLÖNBSÉG (1768)

Év	Katolikus		Református	
	férfi javára	nő javára	férfi javára	nő javára
0		4		1
1	1	1		
2	9			
3	2	1	3	1
4	4		2	
5	3	1	2	
6	4	1	1	
7	2			
8	5			
9	3			
10	3			
11				
12	2			
13				
14	2			
15				
16				
17				
18				
19				
20	1			
21				
22				
23	1			
Össze- sen:	42	8	14	2

Bár nem lehet teljes pontossággal megállapítani ezen összeírás alapján, hogy a házasságra lépők, a szülők korösszetétele pontosan milyen volt, de tájékozódást feltétlenül nyújthat az alábbi adatsor. Feltételezhetjük, hogy a harminc év alattiak nagyobb része első házasságában, párkapcsolatában élt. Életkoruk vagy legidősebb gyermekük életkora támpontot nyújthat arra vonatkozóan, hány évesek lehettek párkapcsolatuk megteremté-

sekor. Teljesen pontosnak márcsak azért sem minősíthetjük ezt az eljárást, mivel nem lehetetlen, hogy az elsőszülött gyerek egy-egy esetben időközben meghalt. A statisztikai tűréshatár körüli értékben talán még bennmaradnak az adatok, de legalábbis bizonyos támpontot mindenképpen nyújthatnak. (L. IV. táblázat.)

IV. táblázat

A PÁRKAPCSOLATRA LÉPŐK VALÓSZÍNŰSÍTHETŐ
KORSZERINTI MEGOSZLÁSA A 30 ÉV ALATTIAKNÁL (1768)

Év	Katolikus		Református		össz.
	férfi	nő	férfi	nő	
11		1			1
12		2			2
13					
14	1	4		1	6
15		2	1	3	6
16	3	2		1	6
17	2	1	2		5
18	2	3			5
19	3	2			5
20	3	1	2		6
21	1				1
22				1	1
23	2	1			3
24					
25			1		1
26					
27	1				1
28	1				1
Össze- sen:	19	19	6	6	50

Napjainkban szokatlanul magas volt a magyar lakosság sorai között is 18 év alatt házasságra lépők aránya (18,9%) és a házasságra lépők több mint kétharmada 25 éves vagy az alatti volt. A nők átlagéletkora a házasságra lépés időpontjában lényegesen alacsonyabb volt mint a férfiaké.⁵²

A cigány lakosság körében még ennél is meglepőbb adatokhoz jutunk. A férfiak között is előfordul egy 14 és egy 15 éves férj (ez 5,2%-ot jelentett),

52. IVÁNYOSI-SZABÓ Tibor: 1987.

de a nők között 13 szült 15 évesen vagy annál fiatalabb korban, köztük egy 11, kettő 12 éves lehetett. Ez az összes számításba vett nő 52%-a volt!⁵³ 16–20 év közötti volt a számításba vett nők 40%-a, a férfiak 68%-a. A 25 házaspáron belül csupán két olyan nő akadt, aki vélhetően husz év feletti lehetett párkapcsolata kialakításakor, és a férfiak között is mindössze hatan voltak, akik a húsz évet meghaladták (24%).

Bármilyen röviden is, de szólni kell az egyes családokon belüli gyerekek számáról is, bár e tekintetben is csak az 1768-as és az 1838-as adatsort lehet figyelembe venni.

A 68-as összeírás időpontjában egy gyerekes család összesen 21 volt (36,2%), 17 a katolikusok, 4 a reformátusok között. Két gyerekes család 13 akadt (22,4%), a katolikusok között 9, a reformátusoknál 4. Három gyerek 9 családban volt található (15,5%), 8 a katolikusok között, 1 a reformátusoknál. Négy gyerek 10 katolikus családban (17,2%), öt gyereket írtak össze 4 esetben (6,9%), három katolikus és egy református családban, és végül akadt egy kilenc gyerekes református család is. Összesen tehát 148 gyereket talált az összeíró, ami családonként 2,47-os átlagot jelent. A felsoroláson végigtekintve azt látjuk, hogy a gyerekes családok 60%-ban 1–2, egy harmadukban pedig 2–3 gyereket neveltek. Viszonylag ritkának mondható az ennél népesebb család, és az egyetlen kilenc gyerekes család egészen kirívónak tűnik. Egészében tehát azt mondhatjuk, hogy a magyar családokkal összehasonlítva nem mondhatók népesebbnek a cigányoké. Ennek egyik oka kétségtelenül az anyagi helyzetükkel magyarázható, mivel a szűkös, nem ritkán nyomorúságos anyagi viszonyok között nagyobb volt köztük a halandóság, másrészt azt is ki kell emelnünk, hogy a házassági, a párkapcsolatokkal összefüggő szokásaik miatt a gyerekek jelentős hányada hamarabb hagyta el a családot mint a magyarok esetében.

Az 1838-as összeírás bár nem olyan részletes mint a korábbi, a gyerekek családon belüli számát megnyugtató módon lehet ennek alapján is rögzíteni. Az első jelentős megállapításunk az összehasonlítás során az lehet, hogy az 1768-as állapotokkal szemben (16%) megnőtt a gyerektelen háztartások, családok aránya (23,5%). Csökkent az egy gyerekeseké, 16 család (25,8%), nőtt viszont a 2 gyerekesek száma: 19 (30,6%). Egészében minimálisan kisebb lett az 1–2 gyereket nevelő családok aránya (56,5%). Csaknem változatlan viszont a 3–5 gyereket magába foglalók aránya (40,3%), hisz 3 gyereket 10 (16,1%), négyet 4 (6,5%) és ötöt 11 (17,8%) esetben írtak össze. A legnépesebb család ez alkalommal két 6 gyerekes

53. Néhány esetben olyan adat is fellelhető, amelyikkel nehéz valamit is kezdeni. Pl. a 21 éves Fehér Györgynek és a 17 éves Nidó Annának lánya, Sára 10 esztendő volt az összeírás időpontjában. Nincs semmi utalás arra, hogy nem saját gyerekük lett volna. Sajka József 32 éves volt, felesége Poczó Anna 27, fiuk József pedig 16 esztendő. Itt sem rögzítettek semmiféle magyarázatot, megjegyzést. Ezeket a szélsőséges eseteket természetesen figyelmen kívül hagytuk, hogy a többi adat hitelét ne kérdőjelezzük meg.

volt. A gyerekek száma összesen: 167 fő, és egy családra átlagosan 2,7 gyerek jutott, ami valamivel magasabb mint a hét évtizeddel korábbi.

Az adatfelvételek lehetővé teszik hogy áttekintést kapjunk a cigányok vallási megoszlásáról is. 1768-ban Magyarországon a cigányok aránytalanul nagy része, 84,9% katolikus volt, és csak 10,3%-a a református.⁵⁴ Kecskeméten ettől jelentősen eltért megoszlásuk, mivel a katolikusok aránya csak 75,3%, a reformátusoké pedig 24,7%. Tehát, ha nem is követte pontosan a magyar lakosság vallási megoszlását, viszonylag közel állt ahhoz (kétharmad–egyharmad arányhoz).

A rövid demográfiai kitekintés lezárásakor nem mellőzhetjük annak a néhány adatnak a kiemelését, amely az 1838-as összeírásban fellelhető, és amelyek a helyi cigányság egészségi állapotára valósabb betekintést engednek mint a korábbi feljegyzések. Az összeíró 12 esetben jegyezte fel, hogy a családfő „nyomorult” (kettő a szemére), egynél–egynél, hogy elgyengült, nehézkes, tehetetlen (70 éves), köszvényes (38 éves), beteges (30 éves). Három esetben állapította meg, hogy „világtalan”. Tehát 20 esetben, és ez csaknem a háztartások negyede, rendkívül súlyos egészségi gondokat rögzítettek. Ha ehhez hozzávesszük, hogy négy családfőnél a megjegyzés rovatba az került: szegény, és mind a négy családban több gyerek volt, igen lehangoló kép tárul elénk a helyi cigányság egészségi–szociális helyzetét illetően. Ezen nem változtat semmit sem az a tény, hogy a városban a nyomor szintjén rajtuk kívül is több tucat család élt ezekben az évtizedekben.

5. ASSZIMILÁCIÓS TÖREKVÉSEK

A lakosság többségétől szokásait, nyelvét és életmódját tekintve eltérő cigányságnak az asszimilálása komolyabb formában a felvilágosodáson nevelkedett, de abszolutizmusra törekvő uralkodók és tisztviselők részéről merült fel. Politikai céljaiknak megfelelően ennek kihatása hamarosan jelentkezett a megyei és a mezővárosi közigazgatáson belül is. 1759. május 15-én kelt tanácsi jegyzőkönyvből Hornyik János az alábbi részt jegyezte ki: „cigányoknak resolváltott: A felséges Consilium parancsolattyának az a célja, hogy a cigányok szántás, vetés, kasza, kapa, sarló, vella forgatás által keressék élelmeket, s a lóval való kereskedés és csereberétől éppen megszűnyyenek. Hogy azért azon kegyes intentioját mind a felséges tanács, mind a nemes vármegye elérhesse, keressenek elsőben az instans cigányok paraszti munka által fundust és gazdaságot, osztán minden tisztességes módját a magyar életnek, és a kereskedést is követhetik. De mostani állapotjokban nekik régi módjuk szerint való kereskedést enged-

54. MÉSZÁROS László: 1975. 153.

ni annyi volna, mint a szegény magyar lakosok rontására derék eszközöket rendelni.⁵⁵

Ebből a döntésből is a cigányság régi életformájának megbélyegzése és életvitelének adminisztratív, végső soron erőszakos eszközökkel történő megváltoztatására irányuló szándék sugárzik. Nem kétséges, hogy a központi hatalom a jobbágygazdaságok számának a növelését kívánta letelepítésükkel elérni éppen úgy, amint a korábbi évtizedekben a nagy betelepítésekkel is lényegében ez volt a célja. Az adózó alanyok számának növelésén túl viszont kétségtelenül az is motiválta a központi hatalmat miként a megyei és a mezővárosi közigazgatást is, hogy az esetleges letelepedés révén a jobban szemmel tarthatók, szokásaikban, életmódjukban a nagy többséghez idomuló cigányok a korábbinál kevesebb gond forrásaivá váljanak, és szociális emelkedésük mellett a közbiztonság is nyerne ezen változásokon.

Érdemes felfigyelni ezen egyik első határozatra azért is, mert több szempontból különböznek majd tőle a sorban utána jövők. Bár ez is jogilag egyértelművé tenné a cigányok helyzetét, kisebb telekkel rendelkező gazdák vagy zsellérek lehetnének a város határában, de ez alkalommal még semmiféle különösebb kedvezményt vagy segítséget nem villantanak fel előttük, hanem inkább csak a hatalom kívánságait, elvárásait sorolják fel. Tehát saját erejükből, minimális megtakarításaikból kellett volna a gazdálkodáshoz szükséges alapokat megteremteniök. A házhely és esetleges szántó iránti kérelmezőket nemcsak nem segítik, hanem lényegében ezúttal még különféle feltételeket szabnak.

A következő tíz esztendő eredménytelensége bizonyos változásokat hozott a különféle hivatalok szándékában és főleg módszereiben. Az 1769-es kecskeméti statútum már azt emeli ki, hogy „ha magukat a magyarok életmódjához alkalmazzák, azokkal egyenlő sorban levőnek fognak tekintetni.” Ez számukra még elég talmi ígéretnek minősülhetett, hisz korábbi életvitelük révén bizonyos mértékig szabadabban élhettek. Fontos változást jelez viszont az az ígéret, hogy „Aki érdemes lészen élő földdel is jutalmaztatik.” Ez már a segítség egyik konkrét jele és igénye, másrészt túl is mutat a helyi gyakorlaton annyiban, hogy a várostól bérletre földet általában csak az kaphatott, aki rendelkezett megfelelő igaerővel ahhoz, hogy azt részben megművelje, részben pedig teljesíteni tudja a rá háruló különféle közterheket. Hangsúlyozni kell viszont kellőképpen azt is, hogy részletes és alaposan átgondolt tervezet nem készült ennek végrehajtásához helyben sem. Egy ilyen több tucat családra kiterjedő akciónak igen komoly anyagi vonzata lehetett, amely a helybelieket terhelte volna elsődlegesen, és még csak kísérletet sem tettek annak érdekében, hogy magukat a cigányokat valamilyen formában bevonják, megnyerésükkel próbálkozzanak. Így az újabb tervezet sem hozhatott a korábbinál nagyobb sikert.

1785-ben, II. József uralkodása idején egy a korábitól minden szempontból eltérő vállalkozás vette kezdetét. Indoklása a korabeli megfogalmazásban így hangzott: „Eő Felsége az új nemzetet régi fortélyos élete módgyából egészen ki akarván vetköztetni, mely leginkább a rossz nevelésből veszi eredetét, kegyelmesen elrendelte, hogy hat esztendőskön felül tizenkét esztendőskig gyermekei mind el szedessenek és magyar jó lakosoknak osztassanak. Hogy pedig annál helyesebben neveltessenek, akik fel fogják, esztendőnként 18 forint jutalmok lészen. Aki azért cigány gyermeket fel kíván fogni, a város házánál jelentse magát.”⁵⁶

Az év során 52 cigány gyerek került magyar családokhoz. Az összeírás végén lévő megjegyzés szerint „otthon lévő cigány purdék” száma 6 volt. Valójában a hivatalosan megszabott korhatár mindkét irányban módosult, mert 5-től 16 év közötti gyerekek kerültek el családjuk köréből. A gyerekek közül öt éves volt 5, hatéves 5, hét éves 14, nyolc éves 4, kilenc éves 4, tíz éves 8, tizenegy éves 1, tizenhárom éves 3, tizennégy éves 4, tizenöt éves 2 és tizenhat éves ugyancsak 2.

Feltétlenül ellen kell szegülni minden olyan kísérletnek, hogy a mai szemléletmódot, a mai politikai célokat és mentalitásokat valamilyen formában visszavetítsük a két évszázaddal korábbi elképzelésekre, próbálkozásokra. Tehát nem valamiféle rasszista megnyilatkozás volt ez a központi hatalom részéről. Nem a kirekesztés, a megbélyegzés, az esetleges kiirtás szándéka húzódott meg emögött. Nyilvánvaló oka az volt, hogy a korábbi letelepítési és asszimilálási törekvések nem jártak, nem járhattak eredménnyel. Az uralkodó alapvető célját már korábban jeleztük. Hangsúlyosan ki kell emelni, hogy II. József célja és eljárásának módja a magyarsággal szemben sem volt semmivel sem kíméletesebb, csak a fennálló körülményeik nem tették szükségessé, hogy ugyanúgy járjon el velük mint a cigányokkal. Esetünkben is az történt, hogy kiiktatta törvényeinket, közigazgatási hagyományainkat, felszámolta állami önállóságunkat, helyettesíteni kívánta nyelvünket, kultúránkat egy merőben más jellegűvel anélkül, hogy bármilyen formában erről a magyar nép vagy a magyar nemesség véleményét kikérte volna.

Nyilvánvaló tehát, hogy itt a felvilágosodás alapállásainak egyfajta eltúlzásával is találkozunk. Ma már naivitásnak tűnik, hogy a cigányság problémáját egyszerűen a „rossz nevelés” számlájára írták, és társadalmi-gazdasági felemelkedésüket, kulturális fejlődésüket a családi nevelés átalakításával kívánták megoldani. Tudnunk kell viszont, hogy Rousseau hatása ezekben az évtizedekben még felmérhetetlenül nagy volt, és sokak számára állítása megkérdőjelezhetetlen maradt. A „fortélyos életmódból” való kivetköztetés célként való kitűzése egyébként azt is jelzi, hogy ezúttal

56. IV. 1504. c/ 189. A 18 forint jelentős összegnek számított. Egy napi napszámber 6–10 krajcár közötti volt általában. Tehát körülbelül egy napszámos félévi keresetével volt egyenlő. L. bővebben: IVÁNYOSI-SZABÓ Tibor: 1989/, illetve vásárló értékére vonatkozóan: 1985/b.

sem folyt érdemi felmérés a cigányság körében, az abszolutizmus módszereit követő politikai eljárás a hatalom nyers eszközeivel is elérhetőnek látta az alapvetően gazdasági, társadalmi, kulturális, szociális stb., tehát rendkívül bonyolult problémakör megoldását.

Az egész próbálkozásnak a megítélésével igen körültekintően kell eljárunk. Mindenképpen egy lényegesen szélesebb alapról kell kiindulni ahhoz, hogy elfogadható eredményhez jussunk. E téma önmagában is olyan nagy, hogy e feldolgozás keretein feltétlenül túlmutat.

Néhány dolgot viszont eleve ki lehet zárni. Nem tekinthető semmiképpen a gyermekmunka egyfajta kikényszerítésének, mivel a korabeli paraszt és iparos gyerekek is végeztek munkát ennyi idős korukban. A magyar lakosság reagálása nem mutat semmiféle ellenérzést. Ezt érzékelteti az is, hogy előfordult örökbe fogadás is, illetve különféle mesterségekre való megtanítás igénye. Nem árt hangsúlyozni azt sem, hogy a helyi cigányság részéről sem történt semmi különösebb felzúdulás, vagy legalábbis ennek nem maradt semmi nyoma. Figyelemre méltó az is, hogy a kötelezően előírt 6 év helyett már az ötéveseket is átengedték, és a 12 éves korhatár helyett 16 éves korig átengedték gyerekeiket a magyar családoknak. A szülők számára feltétlenül könnyebbséget jelentett a rendelet tudomásul vételében az a tény, hogy gyerekeik általában jobb anyagi körülmények közé kerültek, és nem fogalmaztak meg semmi tilalmat azok látogatásával kapcsolatban.

Ennek a kísérletnek a sorsáról sem tudunk semmi közelebbit forrásaink hézagossága miatt. Az viszont kétségtelen, hogy a központi hatalom részéről elindított asszimilációs programok sorra kudarcot vallottak. Történelmi tapasztalatként fogalmazhatjuk meg, hogy az egyes kisebbségek beolvasztására tett kísérletek az esetek nagy részében kudarcot vallottak. Ugyanakkor megfigyelhetünk bizonyos területeken a cigányság körében részleges asszimilálódásra utaló jeleket, amelyek a hosszú és folyamatos együttélés alapján csaknem természetesnek mondhatók.

Itt csak utalunk arra, hogy 1704-ben a családfők nagyobb hányadának még nem volt tényleges vezeték neve, előneve, hanem a keresztnév, az utónév elé a „cigány” jelzőt kapcsolta az összeíró. Az utónevek viszont sorra arról árulkodnak, hogy a magyar szokásokat ekkorra már átvették. Egy bő fél évszázaddal később pedig már egészen más állapotokat találunk: minden családfőnek van előneve, és ezek szinte kivétel nélkül magyar hangzásúak.⁵⁷

Vallási hovatartozásukra is első alkalommal az 1768-as összeírások alapján lehet megalapozottan következtetni. Itt az tűnhet fel, hogy öt év alatti gyerekek vallása nincs feltüntetve, ami minden bizonnyal abból eredt, hogy a névadással, keresztteléssel kapcsolatos vallási szokásaik még számottevően eltértek a magyarokétól. E téren is csak a további feltárások

57. Az 1768-as cigányösszeírás alapján a névanyagot MÁSZÁROS László dolgozta fel. 1975.

tudnak pontos képet adni arról, hogy a környezetükhöz való alkalmazkodás milyen mértékben ment végbe a polgári forradalom előtt.

6. ÖSSZEGZÉS

Feldolgozásunk alapvető célja, hogy a polgári forradalom előtti évszázadokból érdemi módon felvillantsuk a helyi cigányság múltjának egy-egy szeletét, remélhetőleg teljesült. Életük legfontosabb területeiről, annak kereteiről ily módon legalább egy vázlat most már rendelkezésünkre áll, amelynek egyes epizódját a függelékben fellelhető források esetenként fontos részletekkel világíthatják meg, egészíthetik ki. Miként a bevezetőben is hangsúlyoztuk, ez a közlemény nem a lezárást, hanem a kezdetet kívánja elindítani. Azt remélhetőleg egyértelműen igazolja, hogy egy tudatos és széleskörű gyűjtőmunka számára megvan a lehetőség. További levéltári egységek adatainak kigyűjtése, majd azok feldolgozása révén a jelen nagyon vázlatos és hézagos kép helyett egy minden tekintetben teljesebb, helytállóbb formálható meg. Így a helyi cigányság múltjának feltárásával a magyarországi cigányok történetét is teljesebbé tehetjük, és ezáltal jobb önismerethez, megalapozottabb önbecsüléshez segíthetjük őket.

FÜGGELÉK

I. ÖSSZEÍRÁSOK

1. 1704

ELSŐ LAJSTROM CZIGÁNYOKÉ

Czig(ány) Ölvedy Mátyás	Tallér	4. Totum.
Czigány László	Tallér	4. Totum.
Czigány Vanyay Mátyás	Tallér	4. Totum.
Solvit flor. (kr.) 2, az többire dolgozott az város kocsián és lovakat patkolt.		
Czigány Jánosné	Tallér	4. Totum.
Czigány Tati András	Tallér	4. Totum.
Czigány Balog János	Tallér	4. Totum.
Czigány Miklós Petőcz Mihály mellett	Tallér	4. Totum.
Czigány János Molnár Géczy mellett	Tallér	4. Totum.
Czigány Bugakiné Fiastul	Tallér	1. Totum.
Czigány Bogár Péter	Tallér	4. Totum.
Czigány Miklós Lehen György mellett.	Tallér	4. Totum.
Czigány Péterné	Tallér	1. Totum.
Czigány Kabay Mátyás	Tallér	3,5. Totum.
Czigány Dobogo Pál	Tallér	4. Totum.
Czigány Czompo András	Tallér	4. Totum.
Czigány Rác Miklós	Tallér	4. Totum.
Czigány Rado Miklós vajda	Tallér	4. Nihil.
Czigány Rado Miska	Tallér	4. Totum.
Czigány Mezey Mihály	Tallér	4. Totum.
Czigány András	Tallér	4. Totum.
Czigány Mezey Péter	Tallér	4. Totum.
Czigány Rado Ferenc	Tallér	4. Totum.
Czigány László Ördög András mellett	Tallér	4. Totum.
Czigány Horpasz	Tallér	2. Totum.
Czigány Jónás	Tallér	1,5. Totum.

IV. 1508. c/ 1704.

Pótlólagosan összeállított adólajstrom.

A szabályszerűen elkészített adókönyv mellett ez a kiegészítő rész a cigányok, a rácok, az oláhok, a találmány gazdák, zsellérek, görögök és puskások adófelvetését tartalmazza.

2. 1758. szeptember 16.

CIGÁNY HÁZTARTÁSOK ÖSSZEÍRÁSA

Gyakor(i) parancsolati érkeztén a t(ekintes) n(emes) Vármegyének, hogy a cigányok a magyar lakosoknak módjok szerint házakban lakjanak, munkával

kivált a magyarok gazdaságok körül valóval éllyenek, ezért tetszett a b(ecsületes) tanácsnak, hogy kiki ide nevít, házát, professioját beírassa, mellynek rendi így következik:

Czigányok neveik	Házaik	Professiojuk	Sillereik	Professiojuk
Bari Mihály	1	questor		
Zsákai György	1	vinea, quest.		
Orbán Banya István	1		Orbán Pista	
Vajas István	1	kovács		
Borzó György	1	kovács		
Baktai István	1	vinea, quest.	Baktai István	
Baktai György	1	kovács	Baktai György	
Dorogi István alias Czini	1	kovács	Bakro, miser.	
Bihari János alias Böröcske	1	hegedűs	Bihari István	
Kéle András, alias Hernyószedő	1	kovács		
Ölvödi Márton	1	kovács		
Mezey Farkas	1	kovács	Hurai	fidécen
Kurucz János	1	kovács		
Ölvedi Miklós	1	kovács	Ölvedi Miklós	
Andok István, alias Piczi	1	kovács	Veje	
Oláh János	1	kovács	Bari Istók	kovács
Czenke Istók	1	kovács		
Rádo Miklós	1	hegedűs		
Banya András	1	kovács		
Kocsoni Márton	1	kovács		
Horváth Mihály	1	hegedűs	Oláh Gergely	kolompár
Tamesi Ferenc	1	kovács		
Oláh András	1	kolompár		
Rác Samu	1	kovács		
		hegedűs		
Orbán, aliter Boczó János	1	?	Ondó János	hegedűs
Kis Mihály	1	kovács		
		hegedűs		
Suti Orbán Mihály	1	hegedűs	Sáska József	hegedűs
Kolompár Ádám	1	kolompár	Rác Mihók	
			Rác Istók	
Csámpai János	1	hegedűs		
Horvát Ferenc	1	kovács		
Horvát Ferenc	1	kovács		
Rác György	1	kovács	Bolha Siga	
Oláh János	1	kovács	Kocsonyi József	kovács
Lala Gyurka	1	hegedűs	Kocsonyi Samu	
Csámpai István béres háza	1	hegedűs		
Adok Mihály	1	munkás		
Orbán Mihály alias Bundare	1	hegedűs		
Fejér Mihály	1	kovács		

Czigányok neveik	Házaik	Professiojuk	Sillereik	Professiojuk
Kocsonyi Miklós béres háza	1	kovács		
Orbán Banya Józsefnál		--	Gacsiró Palkó	hegedüs
Trifunt Márton	1	kovács		
Jani Jóska	1	munkás		
Kunyhóban a Mezei kútnál			Posoma Miska Margi Istók	munkás munkás
Pál István vak	1	hegedüs		
Zsákai András	1	hegedüs		
Mezei István	1	kovács	Kis István	

XV. 9. Kivonat az 1756–1761. évi jegyzőkönyvek 245–246. oldaláról.
Zselléren Kecskeméten olyan embert, családfőt értettek, akinek nem volt önálló háza, tehát más házában lakott. Ezért még a földbevályt, de önálló lakásként szolgáló putri tulajdonosa is gazda elnevezést kapott, bérlője viszont zsellér volt.

3. 1768

CIGÁNYOK ÖSSZEÍRÁSA

Apa	Anya	Fiú	Lány	Kor	Vallás	Foglalkozás
Orbán János				54	K	kovács
	Kátay Ilona			58	K	
		János		22	K	
		József		30	K	
			Ilona	18	K	
			Judit	16	K	
Doroghy István				49	K	kovács
	Bakó Zsuzsanna			52	K	
		András		22	K	kovács
		István		18	K	kovács
		Tamás		9	K	
Fari Mihály		Mihály		7	K	
			Katalin	20	K	
			Anna	1	K	
Kocsnyi Márton				38	K	kovács
	Dinók Erzsébet			27	K	
		János		10	K	
		István		8	K	
		Márton		1	K	
			Judit	7	K	
Ölvedy Márton				46	R	kovács
	Zsákay Erzsébet			41	R	
		György		20	R	

Apa	Anya	Fiú	Lány	Kor	Vallás	Foglalkozás
Ölvedy György					17	R
	Mihács Sára			15	R	
Ölvedy János				30	R	kovács
	Banna Anna			25	R	
		Mihály		9	R	
		János		3		
Baktai István					75	R
	Tóth			65	R	
Baktay Isrván				44	R	hegedűs
	Kacsy Ilona			30	R	
		Ádám		24	R	
		István		18	R	
		György		15	R	
		János		17	R	
		András		12	R	
			Anna	19	R	
			Zsuzsanna	6	R	
			Judit	5	R	
			Ilona	3	R	
Baktay Ádám				24	R	hegedűs
	Rácz Katalin			20	R	
			Katalin	3		
Pál István				50	R	hegedűs
	Matyó Judit			52	R	
Pál István				28	R	hegedűs
	Valkay Zsuzsanna			25	R	
		Mihály		2		
Jány József				34	K	kovács
	Radó Erzsébet			30	K	
			Sára	8	K	
			Anna	7	K	
			Rozália	6		
		József		5		
Zsákay György				45	R	kovács
	Kiss Judit			30	R	
		István		18	R	kovács
		György		16	R	
		Ferenc		12	R	
Zákay János				20	K	
	Rácz Katalin			17	K	
Rácz Sámuel				53	K	kovács
	Szitia Ilona			53	K	
		János		21	K	kovács
		Ádám		6	K	
			Judit	24	K	
			Katalin	14	K	
Zsákay János				28	K	kovács

Apa	Anya	Fiú	Lány	Kor	Vallás	Foglalkozás
	Bakró Sára			44	K	
		György		20	K	kovács
		Ferenc		17	K	kovács
		József		2		
			Ilona	8	K	
			Katalin	6	K	
Kocsonyi Miklós				45	K	kovács
	Boros Ilona			45	K	
		István		14	K	kovács
Banya István				55	K	kovács
	Ürmös Katalin			55	K	
		Mihály		13	K	
			Katalin	15	K	
Pusoma Mihály				32	K	kovács
	Boros Erzsébet			20	K	
		Mihály		1		
Pusoma István				20	K	kovács
	Moczó Anna			21	K	
			Anna	3		
Adók Mihály				31	K	kovács
	Bobán Anna			25	K	
		Mihály		9	K	
			Veronika	5		
			Anna	3		
			Terézia	1		
Poczó János				42	K	kovács
	Doroghy Rebeka			40	K	
		József		4		
Suty Mihály				55	K	hegedűs
	Zsadányi Sára			49	K	
			Ilona	10	K	
Tánczy Ferenc				57	K	kovács
	Donyi Sára			53	K	
Sánta Ferenc				28	K	hegedűs
	Vajas Anna			26	K	
		István		8	K	
		József		5		
Oláh György				50	K	kovács
	Rác Judit			40	K	
		Mihály		10	K	
		Ferenc		8	K	
		János		7	K	
			Erzsébet	25	K	
Czenke István				50	K	kovács
	Bulbasz Sára			40	K	
		András		22	K	kovács
		István		17	K	kovács
			Judit	12	K	

Apa	Anya	Fiú	Lány	Kor	Vallás	Foglalkozás
Mezey György				64	K	kovács
	Rác Judit			52	K	
		Farkas		16	K	
Mezey György				21	K	kovács
	Oláh Erzsébet			19	K	
		Mihály		4		
			Judit	2		
Horváth Ferenc				53	R	kovács
	Ölvödy Ilona			38	R	
		Ferenc		5		
			Sára	1		
Horváth György				18	K	kovács
	Tercsi Katalin			24	K	
			Erzsébet	1		
Márton Miklós				42	R	kovács
	Galamb Anna				29	R
		Miklós		18	R	
Kurucz János özv.				56	R	kovács
Kurucz János				23	R	kovács
	Káli Erzsébet			20	R	
		Mihály		5		
			Erzsébet	1		
Kurucz István				15	R	kovács
	Fülöp Katalin			15	R	
Oláh Ádám				56	K	kovács
	Obrán Erzsébet			36	K	
		Ádám		8	K	
		József		2		
			Judit	17	K	
			Katalin	13	K	
Bundári István (néhai)				40	K	
	Domány Ágnes özv.			18	K	hegedűs
		József		9	K	
			Ágnes	20	K	hegedűs
Bundári István				18	K	
	Zsiga Sára			50	K	hegedűs
Orbán Ferenc				48	K	
	Horváth Judit			18	K	hegedűs
		István		6		
		József		14	K	
			Sára	11	K	
		Katalin		9	K	
		Rozália		20	K	hegedűs
Orbán János				18	K	
	Orbán Ilona			1		
			Katalin	49	K	hegedűs
Horváth Mihály						

Apa	Anya	Fiú	Lány	Kor	Vallás	Foglalkozás
	Basa Erzsébet			42	K	
		Ferenc		9	K	
		Mihály		6		
			Rozália	1		
Oláh György				35	K	hegedűs
	Rácz Rozália			29	K	
		János		12	K	
		István		4		
			Krisztina	3		
Fejér Mihály				60	R	kovács
	Bogár Erzsébet			50	R	
Csámpay János				38	K	hegedűs
	Dilogh Ilona			30	K	
		István		10	K	
		Ferenc		6		
		József		3		
			Anna	1		
Ondó János				28	K	hegedűs
	Oláh Klára			27	K	
		János		8	K	
		Ferenc		1		
			Klára	7	K	
Bobány Imre				26	K	hegedűs
	Csobák Anna			19	K	
		Imre		5		
			Rozália	7	K	
			Judit	3		
			Anna	1		
Mezey Mihály				40	K	kovács
	Monc Sára			26	K	
			Ilona	12	K	
Csámpay István árva				15	K	
Bihary Mihály árva				8	K	
	Bihary Klára árva			14	K	
Rácz Mihály				28	K	hegedűs
	Czaja Katalin			19	K	
			Katalin 6			
Zsákai András				35	R	hegedűs
	Jeremiás Erzsébet			28	R	
		András		10	R	
		István		8	R	
		Mihály		6	R	
			Judit	8	R	
			Mária	3		
	Polé Judit özv.				50	R
Kocsonyi János					21	K
	Kondás Rozália			16	K	

Apa	Anya	Fiú	Lány	Kor	Vallás	Foglalkozás
		József		1		
Dorogh István				25	K	kovács
	Kutahy Anna			20	K	
			Anna	1		
Horváth Ferenc				40	K	kovács
	Kálé Rozália			30	K	
		István		14	K	
		Ferenc		5		
		János		1		
Horváth János				28	K	kovács
	Mihály Sára			26	K	
		János		2		
			Rozália	4		
Rády Miklós				50	K	hegedűs
	Fáncsy Katalin			50	K	
		József		18	K	hegedűs
			Katalin	21	K	
Radó Miklós				27	K	kovács
	Baky Ilona			21	K	
		Mihály		6		
		Miklós		2		
		József		1		
Fehér György				21	R	kovács
	Nidó Anna			17	R	
			Sára	10	R	
Poczó István				30	K	kovács
	Czifó Erzsébet			26	K	
		István		9	K	
		Mihály		4		
		András		1		
Bódy Péter				30	K	
	Fehér Erzsébet			22	K	
		Mihály		2		
Sajka József				32	K	hegedűs
	Poczó Anna			27	K	
		József		16	K	hegedűs
Kocsonyi Miklós				30	K	hegedűs
	Banya Judit				28	K
			Judit	15	K	
	özv. Domádiné,					
	Bari Ilona			50	K	
Makai Ádám				17	K	kovács
	Sánta Judit			15	K	
Adók István				60	K	kovács
	Horpasz Sára			58	K	
			Anna	24	K	
Oláh Anrás katona gyerekei						

Apa	Anya	Fiú	Lány	Kor	Vallás	Foglalkozás
		János		11	K	
		András		8	K	
Banyi András	nőtlen			40	R	kovács
Lala György				36	K	zenész
	Oláh Klára			28	K	
		János		14	K	
		György		3		
		Anna		12	K	
		Judit		8	K	
		Klára		1		
	Rác Sára özvegy			50	K	
		Ferenc		17	K	kovács
			Magdaléna	8	K	
Bohos János				25	K	hegedűs
	Rác Anna			30	K	
Bakó Miklós				35	K	hegedűs
	Oláh Sára			27	K	
			Anna	14	K	
			Erzsébet	9	K	

Pest Megyei Önhormányzat Levéltára, Acta pol. Miscellanea, 1768. CC. I. 39.
K = római katolikus, R = református.

4. 1785. június 18 — október 6.

KIOSZTOTT CIGÁNYGYEREKEK JEGYZÉKE

Június 18.

Dina János fiát Bódi Pétert, 8 esztendős (kivette) Szabó Mártony úr — fizetésért.
Rác Mihály leányát, Rác Pannát, 14 esztendős, felfogta Mócza Antalné.

Június 20.

Samu János Kata nevű 9 esztendős leánykáját felfogta Vépi Mihályné — fizetésért.
Kocsonyi Martzi Rózi nevű 8 esztendős leánykáját felfogta Domokos Jánosné — fizetésért.

Június 22.

Czenke András István 9 esztendős fiát Kupa Varga Jánosné — fizetésért.
Orbán János Mihály 7 esztendős fiát Juhász Imre felfogta, ha adnak fizetést felve-
szí, ha pedig nem, úgy is eltartja mint maga gyermekét.
Ondó János Rusi nevű 7 esztendős leánykáját Kalmár János felfogadta — fizeté-
sért.
Kocsonya Mártonnak Miklós nevű 10 esztendős fiát felfogta Domokos János —
fizetésért.
Poczy Istvánnak 13 esztendős Éva leányát fel fogta (5. tized) Barna István.

Dzunczár János 7 esztendős Ilona leánykáját felfogta (4. tized) Berente A. — fizetésért.

Dzunczár János 11 esztendős Ádám fia Fazekas Jánosnak adatott Csircsik Ferenchez.

Onó János 10 esztendős István fiát felfogta Benkő László. Inas Imre Pál takácsnál.

Szanto Ferenczné Dracsó János Anna nevű 5 esztendős kislányát felfogta.

Dorogi Isván 10 esztendős István fiát felfogta (2. tized) Borka János.

Dina, alias Bodi Péter fiát, Mátyást, 15 esztendős, inasnak fogadta Nota János lakatos.

Pengő Jánosnak 14 esztendős fiát felfogta szolgálatra Pataki József.

Június 8.

Kale Péter 9 esztendős fiacskáját felfogta Kerekes József.

Június 22.

Rado Józsefnek 10 esztendős fiacskáját Józsefet felfogta Londirer Lőrincz — fizetésért.

Poczo János 14 esztendős leányát, Ilonát örökbe fogta fel Kupa Varga Jánosné.

Orbán János 14 esztendős leányát Juditot szolgálónak fogadta fel Kubinyi Mátyás.

Rác Ferenc 10 esztendős leányát, Klárát szolgálócskának Czini Jánosné felfogadta, de fizetésért pertendál.

Oláh Miklós 10 esztendős leányát, Ilonát felfogta Szekeres István.

Turbulya Mihálynak 15 esztendős leányát Rúsit Pokomandi Mihály felfogta szolgálónak.

Bari Andrásnak 9 esztendős fiacskáját, Ádámot Vidács Pál inaskának felfogta.

Horvát Istvánnak Rúsi nevű 8 esztendős leánykáját felfogta Ponyva Mátyás — fizetésért.

Június 24.

Rado Józsefnek László 7 esztendős fiacskáját Kulla János juhász — fizetésért.

Június 27.

Dorogi Isvánnak 7 esztendős Ágnis leánykáját felfogta Domokos József — fizetésért.

Június 28.

Jani Jóska 8 esztendős leányát, Katát felfogta Juhász János (5. tized).

Június 30.

Sánta Ferencz leánya Judit 13 esztendős, felfogta Dóczi András.

Július 2.

Turbulya Mihály 5 esztendős Erzsébet leánykáját felfogta Török István.

Július 4.

Pengő Jánosnak 7 esztendős fiát, Antalt felfogta Dekán Imre (4. tizedben) — fizetésért.

Július 5.

Dantso Jánosnak 10 esztendőös fiát, Jánost felfogta Kanisai Mihály (5. tizedben).

Július 8.

Pengő Jánosnak 16 esztendőös Rúsi leányát felfogta szolgálónak Paál Mihályné.
Ölvödi Jánosnak fia, István Monder Mihálynál szücs inas, 13 esztendőös.

Július 11.

Mezei György 7 esztendőös leánykáját, Jutkát felfogta Juhász László (4. tizedben).

Július 21.

Turbulya Mihálynak 7 esztendőös István fiát felfogta Fekete István (a 7. tizedben).
Dorogi Istvánnak 10 esztendőös fia (8. tizedben) Tót Józsefnél.
Trifont Mártonnak Csollák Antal unokáját, 16 esztendőset, felfogta Bagi Ferenc lakatos.
Dorogi István Tamás (nevű) 5 esztendőös fiacskáját felfogta Zöldi Gergelyné (a 8. tizedben).
Rácz Ferenc 7 esztendőös fia, Ferenc vagyon Keresztes Istvánnál (a 4. tizedben).
Ölvödi Jánosnak 5 esztendőös Anna leányát felfogta Tót Gergely (az 1. tizedből).

Július 25.

Boros János vagy Csikallo 7 esztendőös fiát, Jóskát felfogta Gyenes Istvánné (3. tizedben).
Mezei Farkas Laczkó fiát, 6 esztendőöse felfogta Tóth Farkas János (6. tizedben).

Július 27.

Fehér Mártonnak 7 esztendőös Iona leányát felfogta Pálikás János (7. tized).
Fehér Márton 5 esztendőös fiát felfogta Krisa Tamásné (7. tizedben).
Drantso Jánosnak Rúzsi 6 esztendőös leánya Szántó Istvánnál.

Augusztus 1.

Dorogi Sigának 6 esztendőös Miska fiát felfogta Árokmellyéki Tót János — fizetésért.

Augusztus 2.

Dorogi Siga 7 esztendőös leánykáját, Tresit fogta fel Szentkirályi Józsefné (4. tizedben).

Augusztus 11.

Poczó Istvánnak 6 esztendőös Mihály fiát felfogta Piszmán Mihály.

Augusztus 15.

Ezelőtt 3 héttel Rácz Ferencz hét esztendőös fiát, Ferenczet felfogta Varga Ferenc (4. tized).

Szeptember 3.

Turbulya Mihály 6 esztendőös leányát felfogta Takács János, Rácz András leánya helyett.

Október 6.

(3. tizedben lakos) Pizmán Antalné felfogta Ondó Jánosnak Rúsi 7 esztendőös leányát.

A nyilvántartás hátlapján dátum nélkül:

Otthon lévő cigán purdék: Czöntei, Bóbán, Czuntzár, Czini Jutka, Rátz András, Bari Ádám.

IV. 1504. y/ 3.

A nyilvántartás hátlapján: 1785. in Junio kiosztott cigány gyermekek fel jedzése ő felségének kegyelemes rendelései mellett.

5. 1838

Név	Életmód	Kor	Gyerekei	N. B.
Bobány Istvány feleséges	muzsikus	76	nincs	nyomorult
Bodi Mártony feleséges	paraszt és muzsikus	66	3 maguk-szárnyán	nyomorult katona
Rátz Istvány feleséges	kolompár	50	5	a várost szolgált
Dorogi Istvány feleséges	kolompár	66	3 maguk-szárnyán	
Dinoky Ádám feleséges	muzsikus	60	1 fia	
Rátz János feleséges	muzsikus	53	5 nevelést kívánó	
Bobán János feleséges	nyomorult, koldus	70	5	a hazát sokáig szolgált
Dorogi Istvány özvegy	nyomorult, koldus	66	2	a hazát sokáig szolgált
Oláh Istvány feleséges	muzsikus	55	2	13 évig katona volt
Zsákai Istvány feleséges	vak	58	nincs	nyomorult
Fehér Mártony feleséges	muzsikus	57	5	19 évig katona volt
Horvát Ferenc feleséges	kovács	83	1	fia fia segíti
Mikó Istvány feleséges	muzsikus	60	2	elgyengült
Czunczár Istvány feleség	muzsikus	56	míncs	egyik szemére vak
Ölvödi Istvány feleséges	koldus	80	nincs	nyomorult
Pádár Ferenc feleséges	kolompár	59	5	szegény
Kállai János feleséges	muzsikus	46	2	egészséges
Zsiga János feleséges	kolompár	48	6	szegény
Lévai József feleséges	koldus	43	1	nyomorult
Bodi Mátyás feleséges	muzsikus	46	2	20 évig katoan volt
Farkas Istvány feleséges	koldus	70	6	tehetetlen
Nagy Mihály felséges	koldus	60	5	több évig katona volt
Almásy István feleséges	koldus	61	2	nyomorult
Mikó János feleséges	muzsikus	47	5	
Oláh József feleséges	muzsikus	62	1	nős
Dinok József feleséges	muzsikus	40	4	

Név	Életmód	Kor	Gyerekei	N. B.
Vajas Ferenc feleséges	kolompár	38	1	
Dorrogi András feleséges	muzsikus	35	1	nyomorult
Bodi Mihály feleséges	muzsikus	32	3	
Farkas Sándor feleséges	kolompár	33	1	
Orbán Mihály feleséges	lócsífszár	56	5	
Dorrogi József feleséges	kolompár	33	3	
Dorrogi Istvány feleséges	muzsikus	38	4	
Rátz Ferenc feleséges	muzsikus	35	3	
Bobány Istvány feleséges	muzsikus	30	2	
Bari József feleséges	muzsikus	38	2	
Bobán György feleséges	kolompár	30	nincs	beteges
Farkas Bnjámin feleséges	muzsikus	31	1	
Orbán József	nőtlen	21	nincs	muzsikus
Rátz János feleséges	muzsikus	35	1	felesége nyomorult
Horváth Istvány feleséges	kolompár	38	4	
Potzo Mihály feleséges	muzsikus	28	2	
Horvát Pál feleséges	napszámos	29	2	
Farkas Mihály feleséges	muzsikus	28	2	
Farkas György feleséges	beretválás	38	2	16 évig katona volt
Bobán Mihály feleséges	muzsikus	25	1	
Jani Péter feleséges	napszámos	30	nincs	
Kováts Mátyás felesége	magyar napszámos	30	1	
Kállai Mihály feleséges	kolompár	37	nincs	nyomorult
Bodi Mihály feleséges	kolompár	57	nincs	szegény
Jani Anna		60	1	nyomorult
Farkas László özvegye	koldus	61	4	vak
Farkas Istvány feleséges	muzsikus	30	2	
Bari Ádám feleséges	muzsikus	36	2	
Farkas László feleséges	muzsikus	37	1	
Oláh Istvány feleséges	muzsikus	25	1	
Kis János feleséges	napszámos	37	2	nyomorult
Boros Menyhárt özvegy	koldus	60	nincs	vak
Ölvödi Sándor özvegy	napszámos	35	nincs	
Vajas István nőtlen	kovács	25	nincs	
Páder Miklós feleséges	kovács	25	nincs	nyomorult
Torzsa Ferenc feleséges	kovács	30	1	nyomorult
Boros József nőtlen	muzsikus	19	nincs	
Bortos Mihály feleséges	muzsikus	27	2	
Orbán Sándor özvegy	paraszt	28	nincs	
Dinok Sándor feleséges	muzsikus	59	2	árva
Miko Istvány feleséges	muzsikus	26	2	tizedes
Borbán János feleséges	muzsikus	32	3	
Ölvödi János feleséges	muzsikus	38	5	tizedes
Bari György feleséges	kovács	38	3	
Kállai György feleséges	muzsikus	30	2	nyomorult
Bari János feleséges	koldus	60	2	nyomorult

Név	Életmód	Kor	Gyerekei	N. B.
Vajas József feleséges	napszámos	22	2	
Bodi Mártony feleséges	muzsikus	38	2	
Farkas Ignác feleséges	paraszt	40	1	22 évig katona
Bobán Sándor feleséges	muzsikus	22	1	
Czönke András feleséges	muzsikus	60	5	
Kállai Lajos feleséges	muzsikus	35	5	
Jani Mihály feleséges	csősz	38	3	város szolgája
Ölvödi István feleséges	kertész	30	3	tanyai lakos
Farkas Sándor feleséges	muzsikus	38	nincs	

IV. 1504. c/ 202. 1838.

II. STATUTUMOK

1. 1689. február 10.

KECSKEMÉT VÁROS TANÁCSÁNAK HATÁROZATA A PORTIÓ-ADÓ NAGYSÁGÁRÓL

...

7. Mivelhogy a cigányok is a városunkban házat tartanak, azért ökis szintén valamint a magyarok portioznak, mindenekben a limitatio szerint fizessenek.

IV. 1508. c/ 1989. 2-3. A házakra kivetett porció összege 2 forint volt.

2. 1751-1800.

KECSKEMÉT VÁROS TANÁCSÁNAK MEGÚJÍTOTT ÉS ÚJRASZERKESZTETT RENDELETEI

29. Az itt lakos cigányoknak, hogy ő felsége parancsolattya szerint éllyenek, csereberélés, házanként való csavargás, viseltes ruhák árulása 24 korbács alatt tiltatik.

IV. 1504. h/2. 7-17. Közölte: Kolozsvári S. — Óvári K. 1885-1904. IV/2. 836-842.

3. 1758. szeptember 16.

**KECSKEMÉT VÁROS TANÁCSA
RENDELETBEN SZABÁLYOZZA A CIGÁNYOK LETELEPEDÉSÉT**

Hogy a cigányok a magyar lakosok módja szerint házakban lakjanak, és azok gazdasági körül foglalkozzanak, összeíratni rendeltettek.

IV, 1504. b/ 76. 761–762.

4. 1757. április 25.

**KECSKEMÉT VÁROS TANÁCSA SZABÁLYOZZA
A CIGÁNY VAJDÁK HATÁSKÖRÉT**

Hogy ama nyolc földes uraságoknak is jussa, kiknek portioikat rész szerént zálogban, rész szerént árendában bírjuk, meg ne sértessék, és a szegény város ellen meg ne bosszantassanak, jó kegyelmes urunk, Koháry András eő excellenciája Bari cigánynak vajdaságban leendő maradásáról emanált kegyes resolutioját is maga ereiben meghadgyuk, a vajdák dolgában oly intézést tettünk, hogy

1-o A kis vajda az öreg vajdával minden vásárban a korbács-pénzt együtt és egyenlő hatalommal szedjék.

2-o A jövő s járó sátoros cigányoktól szedni szokott sátorpénzt is vagy edjütt, vagy ha az nem lehet, edjmásnak tudásával szedjék.

3-o Ezen jövedelmek ámbár az öreg vajdánál tartatnak, mindazáltal azoknak a kis vajda tudója és számtartója legyen.

4-o Hogy minden esztendő végén minden büntetésektül és jövedelmektül az cigány eskütteknek mind a két vajda számot adjon.

5-o A currensok és más levelek küldésében s a városnak minden dolgaiban, melyekre a cigányság köteles, az öreg vajda a másodíknak, ez pedig a többi cigánynak fog parancsolni.

XV. 9. Az egykori tanácsi jegyzőkönyv 129. lapjáról készített kivonat.

5. 1760. április 24.

**KECSKEMÉT VÁROS TANÁCSA RENDELETBEN SZABÁLYOZZA
A CIGÁNYOK KÖZÖTTI KÖZIGAZGATÁSI MUNKÁT**

Cigányok között egy tizedes választatik. Ki egyenesen a főbírótól függjön, köteles strázsákat kiállítani, gyűjtetni, és a város szolgálatában híven eljárni, és a cigányokat rendben tartani.

IV. 1504. b/ 76. 762.

6. 1769. augusztus 18.

KECSKEMÉT VÁROS TANÁCSA MEGÚJÍTTJA ÉS KIBŐVÍTI
A CIGÁNYOK LETELEPEDÉSÉRE VONATKOZÓ RENDELETÉT

Cigányokra vonatkozó határozatot, hogy ha magukat a magyarok életmódjához alkalmazzák, azokkal egyenlő sorban levőnek fognak tekintetni. aki érdemes léssen, élő földdel is jutalmaztatik.

Szükséges tehát, hogy először is adják jeleit a magyaros életnek, kasza, kapa, ásó, sarló, metszőkés, fa- és vasvilla, gereblye, csoroszlya koptatással, valamint feleségek a magyar asszonyok módjára szőlőkben, mezőkben, téglaházaknál, vályogvetéssel, fonással, varrással, mosással foglalkozzanak, hogy így napi kenyereiket megkereshessék, a csapszékekbeni csavargástól, az ottani muzsikálástól, viseltes ruhák és lovak csereberélésétől tartózkodjanak.

IV. 1504. b/ 76. 763–764.

7. 1777. július 17.

KECSKEMÉT VÁROS TANÁCSÁNAK HATÁROZATA
AZ ENGEDÉLY NÉLKÜLI LAKHELYEK FELSZÁMOLÁSÁRÓL

József kőműves szélmolnár által a régi végzés szerint kifizettetvén, onnan elköltözzön. Továbbá, akik más két házakban ideig való engedelemből ott laknak, semmi ne építsenek. A föld lyukakban lakók és a cigány is a temető mellől eltiltassanak, s ha nem engednek, lyukaik elrontassanak, senkinek a szélmalomnál a molnáron és a korszóson kívül, melyek publikumra tartozók, maradás nem engedtetvén.

IV. 1504. a/2. II. LXV.

8. 1785. június 18.

KECSKEMÉT VÁROS TANÁCSA A CIGÁNYOK ÉLETMÓDJÁNAK
MEGVÁLTOZTATÁSA ÉRDEKÉBEN ÚJABB RENDELETET HOZ

Eő felsége az új nemzetet régi fortélos élete módgyábul egészen ki akarná vetköztetni, mely leginkább a rossz nevelésbül veszi eredetét, kegyelmessen rendelte, hogy hat esztendőskön fölül tizenkét esztendősig gyermekei mind elszedessenek, és magyar jó lakosoknak ki osztassanak. Hogy pedig annál helyessebben neveltessenek, a kik fel fogadják, esztendőnként 18 ft. jutalmok léssen. A ki azért a cigány gyermeket fel kíván fogni, a városházánál jelentse magát.

Tiltatik pedig a cigányoknak a koldulás, viseltes ruha árulás, csereberélés, házának el adása. melyhez képest, ha pecséttye nem léssen kolduló cigánynak, senki se alamisnáldoggyék, videltes ruhát annak elvesztése alatt kezébe ne adgyon, lovat büntetés alatt velek ne cseréllyen, házat pedig pénzének elvesztése alatt meg ne vegye.

IV. 1504. c/ 189.

9. 1800.

KECSKEMÉT VÁROS TANÁCSA SZABÁLYOZZA
A PIACON TÖRTÉNŐ ÉRTÉKESÍTÉST

...
6. Hogy a sok dologtalanok a munkára szoríttassanak, és így a helytelen koldulásokkal a közönség ne terheltesse, úgy nem engedi, hogyha csak erre a városházától engedelem nincs, valaki kolduljon, kivált a vidéki koldusokat a városról el kell tiltani. Ezek közé tartoznak a cigány asszonyok is, kik élelmek keresésére alkalmatosak.

IV. 1504. h/2. 151–154.

10. 1808.

KECSKEMÉT VÁROSTANÁCSA VÉDI
A CIGÁNYOK LAKÓHELYÉT

Tizedenként kihirdetni rendeltetett, hogy senki a lakosok közül a cigányoknak adott házhelyeket megvenni ne bátorkodjék, ha ki pedig a cigányok közül ezen rendelés ellen a várostól nyert fundusát eladni merészelné, az mint ezen magistratus rendelkezéseinek magát ellene szegő, a városból ki fog tiltatni.

IV. 1504. h/2. 185.

III. LEVELEK, KÉRELMEK

1. 1728

ANDRÁS ISTVÁN KÉRELME KECSKEMÉT VÁROS TANÁCSÁHOZ

Nemzetes Bírák és Becsületos Tanács, nekem érdemem felet nagy jó Uraimék

Hogy Isten eő Szent Felsége kiemeteket, nekim érdemem felet nagy jó uraiméket számos esztendőkbén tartó egészséggel éltesse sok szegények s árvák szerencséjére és városunknak előmenetelire, tiszta szívből kívánom. Kiemeteket nekem érdemem felet nagy jó uraiméket alázatossan követem, hogy ezen csekély supplicatióm által terhelem, nem egyéb pedig az oka terhelésemnek, hanem mostanában engemet az egész cigányság igen háborgatni kezd az iránt, hogy ezen böcsületös Kecskemét várossában többé ne lakjak közöttük, hanem más lakóhelyet keressek magamnak, holot én ezen böcsületös helységben születtem ez világra, és az atyáim is mindenkor itt lakván, és jámborul jobbágykodván, az kik is holtok után itt eltemettetek. Jóllehet ugyan, hogy én az elmúlt kurucz világor innen Szegedre bontakozván, némelly sok nyomorúságim miatt, de örökösen oda sem mentem lakójul, hanem csak ideig, már most esztendeje, hogy Szegedről fel jöttem örökös jobbágyinak, mégis meg nem maradhatok az én cigány társaimtul. Azért

kielmeteket nagy jó uraimékok alázatossan kérem ezen supplicatiom által, hogy méltóztassék kielmetek nagy jó uraimék énnekem ebben pártomat fogni (rongált rész, egy szó) ezen böcsületes helységben maradhassak (rongált rész) ...nak és örökös jobbágnak az tö...(rongált rész) kegyes és szép jó akarattját ki...(rongált rész) nagy jó uraiméknak, ha én meg nem ...(rongált rész) Mindenható Úr Isten sok jókkal jutalmazza megh. Kegyes választ várván

maradok N(emes) Birák és Becsületes Tanács Uraiméknak érdemes (egy olvashatatlan szó) szolgálja

András István

IV. 1504. y/ 3.

A kérelem külzetén: Nemes Kecskemét Várossa érdemes Nemzetes Fő Biráihoz és Böcsületes érdemes Tanácsához eő kielmetekhez alázatos Instantiája az elől megh irt személlynek.

2. 1728

VAJAS ISTVÁN VAJDA KÉRELME KECSKEMÉT VÁROS TANÁCSÁHOZ

Minden lelki és testi jókkal meg áldatni hegyelmeteket

B(ecső)l(ete)s N(eme)s és N(emzete)s

Bírák és tisztelendő Tanács Uraink mi aláb meg irt személyek szívessen kívánnjuk.

Tiszteletes Ns és Ns Birák és Tanács Uraink! Alázatossan, de egyszersmind nagy bizodalommal járultunk mostan kegyelmetekhez kicsin instantiankban lévő méltó könyörgő szavainkkal, amelyet megolvastatni s kegyelmeteknek meg halgatni kérésünket s könyörgésünket szivetekre venni ne terheltessenek.

Jól tudgya és láttya kegyelmetek és az mindennapi szemmel el latott dolgozásunk is bizonyította, hogy mi szegény cigányok és Bls Ns Ns Birák Uraiméknak parancsolattyokra mikor kívántatik elő állunk, arra az munkára tudni illik az kovatsolásra, minden haladék nélkül, meg mivellyük mind azokat az munkákat, az mihez értünk . Noha bizony ha cigányok vagyunk is erős munkával élvén, dolgozunk mind magunk szükségére, mind pénig az bls varos szükségére, mindannyiszor, valamennyiszer kívántatott. Bizonyos határja penig még eddig kegyelmetektől nem rendeltetett, hogy mennyit kellyen mi nekünk munkéálkodnunk, ha peniglen meggondollya kegyelmetek jól, micsoda munka lehet erősebb és drágább az vasbul való munkálkodásnál, az mellyet mi ez ideiglen minden vonogatás és haladék nekül véghez vittünk s akarunk is kegyelmetek köszt élvén véghez vinni, tehetségün szerént ezután is.

Az mi kérésünk, könyörgő szvaink által im ezel, hogy esztendőt által való fáradtságos erős munkálkodásunkat tekincsék meg, úgy hogy valami jutalommal jutalmaztassák meg, vagy adózásunk iránt valami engedelemmel lévén minékünk valamely részben, vagy penig más egyéb jutalmaztatással mi rajtunk könyörüllyenek. Mivel úgy is láttya kegyelmetek, hogy mi szegény cigányok erőtlen és szegény népek vagyunk. De minthogy kegyelmetek közt élvén, az kegyelmetek házainak ajtajára gyakorta szorulnak feleségink, fiaink, leányink az eledel iránt. Legyenek irgalmassággal hozzánk, az mellyért mi is jó lstenünkhöz fohászkozván kegyelmetek életéért, egészségéért könyörgünk eő Szent Felségének sziveen, minthogy kegyelmetek sok szegényeken könyörült, ugy mostanis mi rajtunk könyörüllyön.

Én cigányok vajdája Vajas István a több becsületes assessoraimmal edgyüt
ugy mint Bogar Czig. Peter, Tote János, Bandi András, Kabai Mátyás, Paal Mihály
a több közönséges cigányokkal edgyüt szolgálunk kegyelmeteknek szivessen.

IV. 1504. y/ 3.

*A kérelem külzetén: Az Ketskemethi Becsülletes Ns Nemzetes Birák és Tiszteletes
Tanács Urainknak nyujtando kicsin istantia , ez helyben lakozó cigányok vajdája
altal.*

Vajas Istvan C. Vajda

3. 1729. augusztus 3.

KOHÁRY ISTVÁN LEVELE KECSKEMÉT VÁROS TANÁCSÁHOZ

Sok Jókkal áldgyon Isten benneteket.

Az elmúlt esztendőekben az melly lovakat küldöttetek volt számomra, mint-
hogy azok immár megbennultak, megvakultak, küldöttem szolgálaim által azokat a
végre hozzátok, hogy az ott való cigányok vajdjának adjátok kezéhez, adgya el
mindenikét illendő árán, s mivel azokon kívül egy lovamot is mellynek úgy halloom
most sincs semmi nyavalyája, küldöttem hozzátok, de minthogy elvénült, ahoz
hasonló termetű, s olly jó járású ötödfü vagy hatodfü tanult jó lovat vegyetek
számomra mellynek árát adótokban be fogom venni.

Az cigányok vajdája által eladott lovaknak árát, minekutánna kezetekhez
veszitek, küldgyétek bizonyos emberek által ide. Mivelhogy peniglen azt irtátok,
hogy az mely két csikó lovat Bede Mihály nékem adot, azon két csikó lovat maga
emberei által akarja Fülekre felküldeni, azokat azért maga emberei szolgálaimmal
együtt hozzák fel. Ezzel Isten velünk.

Datum Csábrág.

Földes uratok
Koháry István

IV. 1504. y/ 3.

*A levél külzetén: Adassék ez levelem Kecskeméth várossa Birájának és Tanácsinak
közönségessen. Kecskemétre*

4. 1730

KIS ISTVÁN VAJDA LEVELE KOHÁRY ISTVÁNHOZ

*Nagy Méltóságú Gróff és Ország Bírája,
érdemem felett való Nagy jó K(egye)lmes Uram.*

Nagy Isten eő szent felsége minden testi és lelki kívánta jókkal tellyes conten-
tuma szerint áldgya meg excellenciádat jobbádgyi alázatos tartozó engedelmesség-
gel kívánom. A ki mustrált, kecskeméti bírák uraimék által kezemhez assignált
lovakit excellenciádnak, minthogy kegyelmessen nékem parancsolta, illendő árok

szerint, azokat distraháltatni, kilenczet szorgalmatos tehetségem által el adtam, mellyek árokat együt az adóval aláztatossan meghoztam ött forint adósságon kívül, megh egy vagyon kezemnél a kit el nem adhattam, leszek azon hogy azt is el tukmálhassam hová hamaréb, ha nem minekelötte el akartam gyünni, hogy magam dolgában nem járok, kértem az többi cigányságot segítsenek mind kölcségbül mind alkalmatosságbul, de tellyességgel meghátalkodva nem engedelmeskedtek. Csak az magam alkalmatosságán és kölcségén kelletet el gyünnöm. Kérem azért excellenciádat aláztatossan luvaihoz... (olvashatatlan szó) azon expensamat velük meghtérítetni kegyelmessen méltóztassék. Azt vetették ugyan szememre, hogy az minémü két lovat excellenciád 30 forintján vettem, annak a nyereségén el mehetek. Én ugyan, amely három forintot azon két lovon nyertem, ha parancsolja excellenciád, azt is megh adom excellenciádnak, valamint az 30 forintot kevés idő alatt vissza tettem excellenciád pénzihez. Magamat excellenciád k(egye)lmes gráciájába ajánlom, maradok

k(egye)lmes uramnak, excellenciádnak
alázatos főhajtó jobbágya, Kis Istán tavalyi cigányok vajdája.

IV. 1504. y/ 3.

A külzeten a címzés: Méltóságos Csábrági Gróff Koháry István K(egye)lmes Földes Uramhoz, eő Excellenciájához a belől megh irt alázatos instansai.

A levél külzetere irt feljegyzés:Ezen belül megirt cigányok vajdáját, az több ott lakos cigányokkal ide való jöveteléért, s fáradságáért, Kecskeméth Várossa Bírójának leheté megalkudtatni vagy sem? értésemre adni el ne mulassák. Parancsollya. Csábrág 19. Mensis Junii A(nn)o 1730. Koháry István.

5. 1731. szeptember 30.

A KECSKEMÉTI CIGÁNYVAJDA LEVELE A VÁROS TANÁCSÁHOZ

*B(ecsü)l(e)tes Nemes tanács
Nehünk mindenekben édes Atyáink !*

Minémü galibás állapot találtatott a mai napon közöttünk, mind becsületes tanács uraiméknak, kiknek megegyezett akarattal aláztatosan kívántuk jelentenünk, ne terheltesen kegyelmetek bennünket kegyessen meghallgatván, ugyanis mostanában érkezett városunkba egy döbröczöni cigány feleségestül, kinek feleségének itt lakó Bari cigány felesége azt mondotta: Te menyecske, nem az én szájból eszik a Gazsi nevü cigány egyest, hanem a te szájadbul. A menyecske pedig tagadta, s nem akarván szenvedni, becsületes vajdánknak megpanaszlotta. Vajda úr mint becsületes cigány társait, eskütteit, bennünket egybegyűjtván törvényesen revideáltatta velünk a dolgot, és akkor Bariné tagadást vett benne, hogy ő nem mondotta. De mivel előttünk verifikáltatott, nem tagadhatta. Ezen az okon miis megbüntettük kilencz máriásokra. Azután ismét megújítván beszédeit azt mondotta a döbröczeni cigány feleségének, de még nagyobbat is modok, ha az nem elég, mert azon cigánnyal a házba berekeszkeván ott csokolódtak egymással. De azt is tagadta előttünk, és egy szavával csak azt mondta, hogy ő csak mástul hallotta. És az iránt is nem menthetvén különben magát, rajta maradott ugyan azon említett bántatás. Észt aztán megértvén Bari cigány a feleségétül, mint ment

végbe felesége dolga a mi törvényünk szerént, nagy haraggal rajtunk jöven, részegen teli torokkal azt kiáltotta reánk, mit cselekedtek a feleséggel, hallom, de olyan kutyákra mint ti abban a dologban semmit se hajtok én, szarom a szátokba. Több becstelen szókkal is mód nélkül illetvén bennünket, és disznóknak, kutyáknak kiáltott bennünket. Azt is mondván: eb is fél tületek semmit, melyet mi is nem szenvedhetvén, megfogattuk, és egyenlő akarattal árestomba tetettük. Amely mocskos állapotot tovább is nem akarván szenvednünk (ha a becsületes nemes tanácsnak úgy tetszik), mi ötet többé mind a ...*(olvashatatlan szó)* Ádám hadával együtt, társunknak ismerni és lenni nem akarjuk, nem is szenvedjük közöttünk, hogy többrül több galibát köztünk ne szerezzon, el is untuk immár vele a sok veszekedést, hanem mennyen oda, a honnan ide jött, és ott galibáskodgyék. Mert még ezen mostani dolgán kívül is mind magát, mind feleségét mind hamis hitűségbe, mind tolvajságba tapasztaltatuk, mely miatt a várostul is küzetett volt.

Melyhez képest ez alázatos instanciánk által mint becsületes nemes tanács urainkat, kegyelmeteket alázatosan kérjük, kegyessen megértvén ezen együgyű instanciánk valóságos meritumát, ne terheltessen kegyelmetek (mint kegyes atyák) mellettünk ilyen mocskos állapotba való forgásunkba igasságunkig felkelni, és abból minket felszabadítani, és irántunk szép igazítást tenni, cselekedjen azt velünk egyedül ami jónak és helyes dolognak láttzik kegyelmetek becsületes szemei előtt, kívánván Istennek bőséges áldását kegyelmetekre bőséggel terjedni mind fejenként, és a midőn mind ezekre lejendő kegyes atyai jó választát kegyelmeteknek alázatosan el vennénk. Kecskemét.

Maradnak kegyelmeteknek alázatos szolgálái
kecskeméti cigányok ordinárius vajdája, eskütt társaival együtt.

P. s. Mivel a döbröczöni cigány felesége rút mocskos szokat mondott az ellen, aki ötet ok nélkül azon gyalázattal illette, azért mi megbüntettük 18 máriásokra, mert terhesnek tapasztaltatván az aszonyt, nem verhetük meg, hanem csak megbüntettük. Jól cselekedtünk e vagy nem? lássa kegyelemetek. Mostan kegyelmetek eleibe azért terjestyök, még az asszony is itt vagyon (ha ugyan tettzik kegyelmeteknek) elő szöllíthattya kegyelmetek.

IV. 1504. y/ 3.

6. 1731. november 9.

A KECSKEMÉTI CIGÁNYOK LEVELE A MAGISZTRÁTUSHOZ

*B(ecsü)l(ete)s Nemes Tanács
Nekünk mindenkben édes Atyáink !*

Ez mai napon esvén értésünkre kegyelmetek közönséges egybengyülése az adónak felvetése és eligazítása végett. Azért, mivel hogy nekünk is igen terhesnek látszik a mi adónknak felvetése (casu bona venia), mely iránt is ha praevie per instantiam valamely megkönnyebbedést nyerhetnénk kegyelmetektül. Az adónk iránt mostan az együgyű alázatos instanciánk által közönséges megegyezésből kívántuk mostan kegyelmetek becsületes személye eleibe alázatosan producálnunk. Méltóztassék kegyelmetek kegyelssen respectalni, és amiben lehet, avagy

csak valamely részben is liquidálni, mert el nem viselhetjük, ha csak másként felőlünk kegyelmek kegyesen nem gondolkodik, mert némelyek olyanok is vadenak közöttünk, akik az adónak terhes volta miatt házaikat is szívők keserűségére kéntelenítették áruba bocsátani, és el is adni, nem tehetvén különben eleget adójoknak. Lám valamiben kívántatott, szolgálatnak, amikor parancsoltak kedves bírák uraink, mindenkor és mindenekben teljes tehetségünk szerént együgyű szolgálatunkat nem szántuk tovább is kész engedelmisséggel készek lévén, nem szánnyuk csak kegyelmek is méltóztasson kegyessen parancsolni, és közelebb ez alázatos instantiánk meritumának édes atyai képpen resolváni. Mindazonáltal mindenekben kegyelmek édes atyai dezteritására (sic), jó akarattyára bízzuk mindenkor mindennemű dolgainkat, cselekedvén azt velünk kegyessen, ami jobbnak látszik kegyelmek szeme előtt, és amidőn mind ezekre terjedő kegyes atyai jó választát, reflexióját kegyelmeknek kegyes atyáinknak alázatosan elvonnénk. Kecskemét.

Maradnak kegyelmeknek, kegyes atyáinknak
alázatos és engedelmes szolgálói

kecskeméti cigányság közönségessen.

IV. 1504. y/ 3.

BIBLIOGRÁFIA

IVÁNYOSI-SZABÓ Tibor:

- 1985/a = Pénzforgalom és pénzürtékek Kecskeméten 1662–1711. (In: Bács–Kiskun megye múltjából VII. 9–147. Szerk.: IVÁNYOSI-SZABÓ Tibor, Kecskemét)
- 1985/b = Az árak alakulása Kecskeméten 1662–1790. (In: Bács–Kiskun megye múltjából VII. 159–321. Kecskemét)
- 1985/c = A bérek alakulása Kecskeméten a hódoltság utolsó évtizedeiben. (In: Bács–Kiskun megye múltjából II. 321–388. Kecskemét)
- 1986 = Pénzürtékek és pénzforgalom alakulása Kecskeméten 1711–1790. (In: Levéltári Közlemények, 1986. 1. sz. 3–56.)
- 1987 = Kecskemét társadalma 1770 táján. (In: Levéltári Közlemények, 1–2. sz. 105–140.)
- 1989 = A bérek alakulása Kecskeméten 1686–1790. (In: Bács–Kiskun megye múltjából X. Kecskemét, 59–133.)
- 1990 = Kecskemét 1848–49-ben. Kecskemét, 216 p.
- 1991 = Kecskeméti szabályrendeletek, Kecskemét, 364 p.

MÉSZÁROS László:

- 1975 = Bács–Kiskun megye cigánységének történetéhez. (Az 1768-as cigányösszeírás népszámszociológiai–demográfiai adatai) (In: Bács–Kiskun megye múltjából I. 133–168. Kecskemét)
- 1979 = Kecskemét gazdasági élete és népe a XVI. század közepén. (In: Bács–Kiskun megye múltjából II. 58–286.)

RUSVAY Kálmán:

- 1975 = Kecskemét város ménese (Bács–Kiskun megye múltjából I. 53–80.)